

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

2011

Nikola Domerecká

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**BIPOLÁRNÍ KONFRONTACE V PERSPEKTIVĚ TEORIE
MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ**

Nikola Domerecká

Plzeň 2011

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Politologie

Bakalářská práce

**BIPOLÁRNÍ KONFRONTACE V PERSPEKTIVĚ TEORIE
MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ**

Nikola Domerecká

Vedoucí práce:

PhDr. Šárka Cabadová Waisová, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2011

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, prosinec 2011

.....

Obsah

1 ÚVOD.....	2-5
2 BIPOLÁRNÍ KONFRONTACE Z POHLEDU HLAVNÍCH TEORETICKÝCH PŘÍSTUPŮ.....	6
2.1. Škola politického realismu a jeho dominance po 2. světové válce.....	6-7
2.1.1. Bipolární konfrontace očima hlavních představitelů realismu.....	7-13
2.1.2. Útočný realismus Johna Mearsheimera a bipolarita jako cesta k míru.....	14-18
2.2. Neorealistický pohled – přechod od multipolarity k bipolaritě.....	18
2.2.1. Teorie Kennetha Waltze a kritika Roberta Keohana.....	19-22
2.3. Geopolitika – střet mořské moci (USA) a pozemní moci (SSSR).....	22-23
2.4. Bipolární konfrontace z pohledu liberalismu.....	23-25
2.4.1. Moc a vzájemná závislost z perspektivy 80. let.....	25-26
2.4.2. Anglická škola.....	26-28
2.5. Bipolární konfrontace z pohledu teorie her a politické psychologie.....	28-31
2.6. Pohled kritických teorií - neomarxismu a poststrukturalismu na bipolární Konfrontaci.....	31-33
2.7. Vědecké pole v Sovětském svazu.....	33
2.7.1. Marxismus – leninismus stojící proti bolševismu.....	33-34
2.7.2. Sovětská korelace sil a realistická rovnováha moci.....	34
2.7.3. Ruský revizionismus.....	34-36
3 ZÁVĚR.....	36-39
4 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	40-41
5 RESUMÉ.....	42

1 ÚVOD

Bipolární konfrontace se stala podnětem ke zkoumání pro mnoho politických teoretiků, vědců, diplomatů či politiků. Skrze teorie, jež nám dávají možnost vysvětlit, proč došlo k jistým událostem, nám vědci přinášejí své interpretace nejen k samotnému vzniku bipolární konfrontace, ale také k jednotlivým, v té době aktuálním otázkám. Příčinu vzniku studené války přisuzují badatelé jak předchozím světovým válkám, tak bipolaritě, či chybám vzájemného vnímání států umocňované mezinárodní anarchií. Otázka moci po 2. světové válce patřila více než kdy dříve (od počátku 20. století) k ústředním zájmům většiny badatelů. Zcela novým podnětem ke zkoumání se stal vynález jaderné zbraně a otázka racionality jejího použití, či důsledky její samotné existence se staly jedním z hlavních témat na poli mezinárodních vztahů. Vnímání politických teoretiků je mimo jiné ovlivněno kulturou a jejich vlastním subjektivním pohledem, což je jednou z příčin rozmanitosti teoretických přístupů.

Dominance realistického proudu měla po 2. světové válce své logické opodstatnění. Idealismus, který v předešlých letech na poli mezinárodních vztahů dominoval, se po 2. světové válce jevil jako neúčinný a utopický. Velké zklamání přinesla mezinárodní organizace Společnost národů, která ve svých snahách o zajištění světového míru zcela selhala. Napětí a propast, které se mezi východním socialismem a západním kapitalismem stále více prohlubovaly a zkušenosti obou světových válek, obrátily zájem politických teoretiků na otázky moci, války, bezpečnosti, kdežto spolupráce a dohody mezi státy byly podružné. V řadách realistických teoretiků byli mnozí politici, diplomaté a političtí poradci, kteří pomáhali utvářet zahraniční politiku Spojených států.

Realistická škola zaznamenala první trhliny v 60. letech. Po válce v Koreji a nástupu Chruščova do čela Sovětského svazu v 50. letech, začalo na mezinárodním poli mírné oteplování, které bylo opět ochlazeno vnikem druhé berlínské krize a karibské krize. A právě v karibské krizi, kdy stál svět na prahu jaderné války, si obě supermoci více než kdy dříve uvědomily, že použití jaderných zbraní při vojenském konfliktu by mělo strašlivé důsledky.

V 60. letech se na poli mezinárodních vztahů objevily scientistické přístupy mezi než

řadíme teorii her. Ta se snaží rozebírat mezinárodní politiku pomocí metod, jež jsou podobné metodám používaným v přírodních vědách. Politicky složité a důležité otázky byly převáděny na hry o život či smrt planety. Nový systémový pohled zkoumal nukleární svět, ve kterém mají dva hráči jeden společný cíl - pokračovat ve hře.

Po karibské krizi začaly být obě mocnosti více otevřené ke komunikaci a začalo se diskutovat o možných dohodách mezi státy, které později vyústily v různé bilaterální a multilaterální smlouvy. Badatelé začali svou pozornost soustředit na otázky míru, na jejímž základě vznikla řada institutů pro výzkum míru (např. Stockholmský institut SIPRI). K obratu došlo také u mnohých realistů, kteří nesouhlasili s používanými prostředky a mnohými vojenskými zásahy americké zahraniční politiky. V 70. letech byli Američané vyčerpáni válkou ve Vietnamu, která destabilizovala americkou společnost. Sovětský svaz se cítil být politikou uvolňování posílen a na sklonku 70. let projevil naplno své zájmy vojenským obsazením Afghánistánu. V 80. letech pak spustila Reaganova administrativa opětovné masivní zbrojení, které mělo za cíl vyčerpávat sovětskou ekonomiku.

Na teoretickém mezinárodním poli se objevují kritické teorie, které mimo jiné reflektují historické události a přinášejí vlastní pohled na studenou válku.

Jak političtí teoretici pohlíží na otázku moci a rovnováhy moci? Jak se liší pohled jednotlivých teoretiků na bipolární a multipolární uspořádání a kterému z těchto systémů dávají přednost a proč? A jaký měly jaderné zbraně vliv na mezinárodní vztahy?

Cílem této práce, jenž využívá empiricko-analytického přístupu, je ověřit, zda měly teorie mezinárodních vztahů vliv na vývoj zahraničních politik států v době bipolární konfrontace a které z nabízených teoretických přístupů se otázkou bipolární konfinace nejvíce zabývá. Práce je tématicky členěna do tří základních částí, z nichž každá specificky popisuje jednotlivá témata. V první části, kterou je přirozeně úvod, se pokusím nastínit hlavní otázky související s teoretickým vývojem interpretací v období konfliktu východ – západ a zároveň předložit základní fakta, která nám umožní lépe pochopit studovanou problematiku. Stěžejní částí práce bude část druhá, neboť se pokusím analyzovat jednotlivé teoretické přístupy, jež se mění napříč prostorem a časem, a to skrze interpretace hlavních politických teoretiků, kteří se prostřednictvím svých teorií zamýšlí například nad hlavními aktéry mezinárodních vztahů nebo vznikem, či koncem bipolární konfrontace. Tato část je

rozdělena do jednotlivých kapitol, jež se samostatně věnují jednotlivým teoriím a jejich představitelům jako například: realismu, neorealismu, liberalismu či kritickým teoriím. Největší prostor v mé práci dostávají realisté a teorie z nich vycházející (např. neorealismus), neboť právě ti se otázkami konfliktu a moci zabývají nejvíce, což bezesporu souvisí právě s bipolární konfrontací. Poslední kapitolu v této části práce věnuji vědeckému poli v Sovětském svazu, které je značně jednotvárné a úzce provázané se sovětskou politikou. S kritikou zahraniční politiky se setkáváme až po rozpadu SSSR, a to především z úst ruských revizionistů. V samotném závěru se pak pokusím shrnout výsledky bádání z hlavního textu a odpovědět na otázky, které byly vytyčeny v úvodní části práce.

Tato práce by nemohla vzniknout bez využití odborné literatury a doplňujících internetových textů. Koncepce práce tak byla vytvářena s ohledem nejen na obsáhlost studované problematiky, ale především na dostupnost potřebné literatury. Při tvorbě práce jsem vycházela jak z české, tak z cizojazyčné literatury, jež mi podstatným způsobem napomohly vytvořit ucelenější pohled na studovanou problematiku. Z české literatury je možno uvést knihy od Petra Druláka *Teorie mezinárodních vztahů a Metafory studené války*. I když obě knihy přehledným způsobem popisují bipolární konflikt z pohledu hlavních teorií, druhá zmíněná kniha se tomuto tématu věnuje více, jak už je zřejmé z jejího názvu. Kniha je průřezem dějin mezinárodních vztahů, teorie mezinárodních vztahů, sociologie a literární vědy. Dalším významným zdrojem bylo česky publikované dílo od Stefana Guzziniho *Realismus v mezinárodních vztazích a mezinárodní politické ekonomii*. Tato kniha přináší důkladné rozpracování realismu a jeho význam v mezinárodních vztazích a mezinárodní politické ekonomii. Přínosná byla i kniha od Pavla Barši a Ondřeje Císaře *Anarchie a řád ve světové politice* či významná kniha od amerického diplomata Henryho Kissingera *Umění diplomacie*. Zajímavým zdrojem pro mě byla stať od profesora Lebeděva z roku 1980 *Mezinárodní vztahy – dialektika vývoje*. Tento zdroj jsem zvolila záměrně, protože zcela vystihuje tehdejší sovětskou ideologii marxismu-leninismu, pod jejímž zabarvením je celá stať psána. K významným zdrojům z anglicky psaných publikací bych chtěla zmínit knihu Hanse Morgenthaua *Politics Among Nations*, která je považována za učebnici realismu a také dílo od Kennetha Waltze *Realism and international politics*, kde mimo jiné hájí svou teorii před kritiky. Internetové zdroje mi poskytly také mnoho

důležitých článků. Zmínila bych například článek významného realisty Johna Mearsheimera *Why We Will Soon Miss The Cold War?* Nebo článek Roberta Keohana a Josepha Nyeho *Review: Power and Interdependence Revisited* z digitálního archivu JSTOR, který nabízí retrospektivní pohled z 80. let na jejich společné dílo *Power and Interdependence*.

Práce též nezapomíná využít poznámkový aparát, jenž obsahuje zejména doplňující poznatky z hlavního textu.

Jak již bylo výše zmíněno, práce je limitována obsáhlostí zvoleného tématu a nedovoluje do textu zahrnout všechny teoretické přístupy, které se ať více či méně dotkly tématu bipolární konfrontace. Tato práce se tak soustředí na ty nejpodstatnější a podstatné z nich.

2 BIPOLÁRNÍ KONFRONTACE Z POHLEDU HLAVNÍCH TEORETICKÝCH PŘÍSTUPŮ

Konflikt východ – západ byl zásadní historickou událostí, čímž se mu na obou stranách východu i západu dostalo nemalé badatelské pozornosti. Obor mezinárodních vztahů (dále jen MV) se snaží o teoretický výklad a nabízí nám rozmanité interpretace tohoto konfliktu.

Níže se budu věnovat hlavním teoretickým přístupům a jejich představitelům, kteří svou pozornost soustředili vzniklému konfliktu mezi východní a západní ideologií. Největší pozornost věnuji realistickému a neorealistickému proudu, které se otázkou moci a tedy i bipolární konfrontací nejvíce zabývaly, což je pro tuto práci klíčové. Nelze však opomenout ani ostatní, neméně důležité teoretické přístupy, kterými jsou například kritické teorie, liberalismus či geopolitika.

2.1. Škola politického realismu a jeho dominance po 2. světové válce

Realismus se stal v USA hlavní myšlenkovou školou hned po 2. sv. v., kdy Spojené státy svou ekonomickou a vojenskou mocí naprosto dominovaly. Avšak počátky MV charakterizoval idealismus - typický jak pro 19. stol., tak pro administrativu amerického prezidenta Wilsona před 2. sv. v.. Tato meziválečná idealistická éra se stala půdou pro kritiku realistů. Bez této existence idealistického pohledu by byl vznik realismu nemyslitelný (Guzzini, 2004: 30).

Po vypuknutí bipolární konfrontace nebylo už návratu k izolacionismu a utopismu, které charakterizovaly Spojené státy v 19. a v první pol. 20. stol. a návrat k utopismu by znamenal odvrácení od politiky zadržování komunismu. Tzv. „Mnichovská lekce“ se stala ústředním principem diskursu studené války¹. Poválečný realismus byl výsledkem přínosného dialogu mezi americkými autory, jež přezkoumávali tradici zahraniční politiky USA, a evropskými autory, kteří čerpali z tradice kontinentální politiky. Z tohoto neplynula jednotná teorie. Poválečný realismus se stal směsicí přístupů a ty se stále více oddělovaly (Knutsen, 2005: 269).

---

¹ Roku 1938 bylo Československo ponecháno napospas nacistickému Německu v domnění, že cestou ústupků zabrání mocnosti (Velká Británie, Francie) 2. sv. v..

Přes všechna ta odlišení realisty spojovaly základní premisy a znaky, které pokládali za určující. Realismus považuje za nejvýznamnějšího aktéra stát jako jednotného a suverénního aktéra a všichni ostatní aktéři mezinárodního systému – nevládní organizace, jedinci či různá zájmová sdružení, jsou podružní. Z myšlenky suverenity vychází další důležitý znak, tedy anarchie (jako absence vlády jiného aktéra nad státy). Tím, že je mezinárodní systém anarchický, nemohou se státy spolehnout na spolupráci jiného aktéra a vše si musí zajistit svépomocí². Bezpečnost je dalším důležitým znakem. Státy sice mohou vytvářet vojenské aliance, ale především musí spoléhat na vlastní vojenské síly. Stát má za cíl přežít ve smyslu uchování státu. Každý stát musí zbrojit, aby se byl schopen ochránit. Čím více zbrojí, tím více je nebezpečný pro ostatní státy, které také více zbrojí, aby byly schopné uchránit své zájmy. Tento koncept bezpečnostního dilematu přímo odkazuje na závody ve zbrojení během bipolární konfrontace³. Státy v mezinárodním prostředí jednají jako racionální aktéři, kteří se snaží maximalizovat své zisky. K dosažení daných cílů je tedy nepostradatelná moc státu. Státy se chovají tak, aby byla udržena rovnováha sil v mezinárodním systému a došlo k rozložení moci tak, aby ani jeden ze států nezískal převahu (Pšeja, 2005: 39 – 40).

Realismus vychází z konzervativního pojetí člověka, který je podle realistů hříšný a toužící po moci. Egoismus člověka je ještě umocněn institucemi – národ a stát. Státy se pak na světovém poli řídí sobeckými zájmy. Jádrem moci je vojenská síla. Nerovnoměrný vývoj jednotlivých států vede k neustálým konfliktům včetně války, kterou nelze odstranit. Nelze se spoléhat na mravnost a mezinárodní právo, neboť to vede k zániku (Krejčí, 2009: 207).

2.1.1. Bipolární konfrontace očima hlavních představitelů realismu

Utváření americké zahraniční politiky se na prahu 50. let dostalo do zájmů akademické obce, čímž se snažila poskytovat amatérským tvůrcům zahraniční politiky odborné rady. Vědci nabízeli přesně to, co tvůrci politiky chtěli – teorie, které ospravedlňovaly opuštění od izolacionismu, ustavování aliancí v čele s USA, hromadění

---

² Realismus sice připouští možnou spolupráci, ale domnívá se, že ke spolupráci států dochází pouze tehdy, když je to v jeho okamžitých zájmech. Spolupráce nemá dlouhého trvání (Pšeja, 2005: 39).

³ Zvýšení vojenského potenciálu bylo nedílnou součástí Reaganovy administrativy, kdy investice do zbrojení dosáhla svého vrcholu.

konvenčních a jaderných zbraní, budování mnoha nových vojenských základen v zahraničí a angažovanost ve válkách v dalekých zemích. A protože idealismus byl považován za příliš naivní a fašismus a marxismus byl zcela nepřijatelný, přijali odborníci na mezinárodní vztahy realismus (Knutsen, 2005: 268-269).

První představitel, který zásadním způsobem přispěl k utváření poválečného realismu, byl významný americký diplomat George Kennan. Svůj světový názor čerpal ze studia historie a diplomatických zkušeností, proto byl spíše praktikem než teoretikem (Knutsen, 2005: 269).

Kennan svou studii zpracoval na základě vlastních zkušeností z dob, kdy byl vyslán ve 30. letech jako americký diplomat do Moskvy. Své zásadní teze z dlouhého telegramu zpracoval v článku *The Sources of Soviet Conduct* pod šifrou X, který byl roku 1947 zveřejněn v časopise *Foreign Affairs*.

Podle Kennana USA čelí zcela odlišnému protivníkovi. SSSR odmítá svobodu a demokracii a tudíž je jakákoliv dohoda nereálná. Vojenská hrozba a její použití je jedinou možnou cestou, protože diplomacie je v tomto případě bezvýznamná. Navrhuje strategii zadržování komunismu, která se použije všude tam, kde bude patrná komunistická expanze. Kennan byl také přesvědčen, že vzniklá bipolární konfrontace potrvá pouze pár let, neboť dojde ke zhroucení sovětského systému zevnitř.

Cestu k pochopení sovětské politiky hledá jednak v ideologii a jednak v historické zkušenosti Ruska a následně SSSR. V ideologické rovině se sovětská politika řídí podle marxisticko-leninské teorie⁴. Z hlediska historické zkušenosti přijala tuto ideologii skupina fanatiků, která se pokouší marxismus-leninismus převést do praxe. Nastolili vládu teroru, která likviduje všechny oponenty. Tyto kroky ospravedlňují tím, že zajišťují bezpečnost lidí před imperialismem a vykořisťováním v podobě kapitalismu. Tato komunistická teze o antagonismu mezi kapitalismem a socialismem se stala hlavní sovětskou ideologií. Kennan uvádí, že povaha sovětské moci sahá hluboko do historie stepních bitev, se kterými mají Rusové staletou zkušenost. V těch vítězily opatrnost, podezřívavost, pružnost a úskok a právě těmito úskoky se nesmí nechat USA zmást (Drulák, 2009: 175 – 177).

---

⁴ Marxismus-leninismus odsuzuje kapitalismus, který vede ke zhroucení v podobě imperialistické války a následné revoluce (Drulák, 2009: 175).

Kennan sám ve své knize uvádí, že jeho pohled na Sovětský svaz byl bezprostředně po 2. sv. v. ovlivněn politickými událostmi, které se za 2. sv. v. odehrály. Válka nám ukázala, že ne vždy je zapotřebí daný stát vojensky obsadit, neboť nastolení „loutkových vlád“ bylo pro agresory stejně přínosné. Evropa se po válce zmítala ve strachu a obavách, čímž otevřela cestu k pronikání komunismu, jak jsme mohli vidět u Francie či Itálie. Obava z tzv. „teorie domina“ vedla Kennana k myšlence politické a ekonomické (ne však pomocí ozbrojených sil, jak později objasnil) strategii zadržování (Kennan, 1983: 59).

Kennan kombinoval historický přístup s realisticko-teoretickým a se svými myšlenkami navazoval na dalšího klasika realismu a amerického politologa Hanse Morgenthaua (Pšeja, 2005: 36).

Morgenthau odlišuje dva základní vzorce, kterými se řídí boj o moc a nastoluje mocenská rovnováha. Je to zaprvé model tzv. přímé opozice, kdy jeden národ uplatňuje imperialistickou politiku vůči druhému národu, a ten buď zvolí politiku na udržení statu quo, nebo odpoví také imperialistickou politikou. K vyrovnání sil dochází v obou případech, ale nárůstem útočného potenciálu na jedné straně, způsobí nárůst útočného potenciálu na straně druhé. Tento nepřetržitý nárůst trvá do té doby, než se začne jeden z národů domnívat, že se mu podařilo získat rozhodující výhodu a vyvolá válku. Teprve samotná válka může ukázat, zda byla tato jeho domněnka správná (Barša, Císař, 2008: 68).

K zajištění vlastní bezpečnosti bylo zapotřebí udržení převahy v západní hemisféře. Ohrožení mohlo přijít pouze ze strany nějaké evropské mocnosti, a proto měly Spojené státy eminentní zájem na udržení mocenské rovnováhy v Evropě⁵. Stejně tak cítily ohrožení své bezpečnosti ze strany Sovětského svazu v době studené války. V bipolárním systému, vzniklém po 2. sv. v., chybí aktér, který by udržoval rovnováhu a byl schopen dorovnávat síly spojenectvím se slabší stranou⁶. Pro USA nastal velký obrat, kdy došlo k vystoupení z amerického izolacionismu a nastoupení do hlavní role utváření mezinárodních vztahů (Drulák, 2009: 180).

Morgenthau se nedomníval, že rovnováha moci musí být nutně funkční. Rovnováha

⁵ V době napoleonských válek se měnila sympatie Spojených států podle toho, od kterého státu zrovna nehrozila hegemonie. Stejnou strategii vedli Američané v době obou světových válek. Německá hegemonie v Evropě by ohrozila západní hemisféru a tím také Spojené státy (Drulák, 2009: 179, dle cit. Morgenthau 58).

⁶ Tuto úlohu v klasickém evropském systému hrála Velká Británie a přispívala tím ke zmírňování konfliktů (Drulák, 2009: 180).

moci není sama o sobě schopna zajistit účinnou kontrolu konfliktů - moc totiž nelze změřit (Guzzini, 1998: 42). Pokládal za důležité uvědomit si tři velké chyby, kterých se političtí aktéři dopouští. Za první je chybou myslet si, že moc státu je absolutní, za druhé je mylné považovat moc za permanentní a za třetí neexistuje výhradní faktor, z něhož bychom mohli moc odvodit - a už vůbec jím není vojenská síla. První chybu uvádí na příkladu Francie, kdy po 1. sv. v. byla považována za ekonomickou i vojenskou supervelmoc. Proto došlo roku 1940 k velkému překvapení, když německá armáda Francii ve 2. sv. v. bez velkých problémů porazila. Kdyby političtí aktéři tehdy vnímali moc jako relativní a ne jako absolutní, mohli se této velké chyby vyvarovat. Morgenthau tak upozorňuje na to, že žádný stát nemá absolutní moc, jakou by v tehdejší době mohli mnozí přisuzovat USA či SSSR. Dále představuje druhou chybu, která má hodně společného s první - výše uvedenou, ale disponuje odlišnou intelektuální rovinou. Morgenthau uvádí, že žádný stav netrvá věčně. Uvádí zde příklad Velké Británie, která byla od konce Napoleonských válek do začátku 2. sv. v. vnímána jako námořní supervelmoc, ale vývojem nových zbraní se do té doby strategická poloha Velké Británie stala snáze překonatelnou. Podobný vzor lze sledovat v opačném historickém pořadí, a to na příkladu Sovětského svazu. Na Sovětský svaz bylo pohlíženo jako na slabý stát, se kterým se na mezinárodním poli příliš nepočítalo. Ke změně pohledu došlo r. 1943, kdy Sověti porazili Němce u Stalingradu, čímž si zajistili místo mezi významnými hráči na poli MV. Tuto chybu si ostatní aktéři začali uvědomovat až po této zkušenosti (Morgenthau, 1993: 170-172).

Na otázku, proč se kontrola zbrojení a posílení mezinárodního míru, tím že se zvýší vojenská stabilita stala jen málo úspěšnou, vysvětluje a radí v následujícím. Vojenská síla má přímý vliv na rozmístění a množství konvenčních zbraní. Státy, které soutěží o vojenskou převahu by dohodou o kontrole konvenčních zbraní tuto soutěž ukončily. To však také závisí na vyřešení zbývajících politických otázek. Kontrola jaderných zbraní je schopnost hlavních jaderných mocností dosáhnout onoho optima ze zaručeného zničení, za které je iracionální jít. Národ, který disponuje touto schopností, si uvědomí svůj vojenský potenciál jak z hlediska odstrašování, tak z hlediska skutečného vedení jaderné války. Další jaderné hlavice či donucovací systémy by byly jen plýtváním, neboť nezvyšuje vojenskou sílu dotyčného národa. Jakmile dva národy dosáhnou tohoto optima zaručeného zničení,

jsou si vyrovnány. V určitých mezích kvantitativní rozdíly neovlivní kvalitativní vyrovnanost. Tyto meze by měly zůstat v pozadí, jestliže jeden národ získá tak velkou výhodu, aby byl schopný zničit druhý národ na první úder (Morgenthau, 1993: 280).

V Morgenthauově myšlení zaznamenal Kissinger posun, a to v době probíhající války ve Vietnamu. Narůstajícím počtem obětí vzrůstala kritika zahraniční politiky jako takové. Kritika začala přicházet také z univerzit, z řad intelektuálů, mezi něž se řadili i ti, kteří byli po celou dobu oddáni mezinárodnímu idealismu Ameriky, jako byl právě Hans Morgenthau. Jeho veřejné prohlášení o nemorálnosti Ameriky bylo pro vůdce generace vycpané pravdami studené války zcela šokující (Kissinger, 1999: 698).

Zcela originální bylo pojetí studené války dalšího významného představitele realismu Raymonda Arona. Vzniklou situaci po 2. sv. v. připodobňuje k Peloponéským válkám ve starověkém Řecku, kde úlohu Sparty zastává Sovětský svaz a úlohu Athén Spojené státy. Svou typologii mezinárodního systému tvoří na základě homogenity a polarity. V homogenním systému vzniká ideologická shoda států a vzájemného uznání práva na existenci. Kdežto v heterogenním systému tato ideologická shoda chybí a vede k destabilizaci nejen systému MV, ale také jednotlivých aktérů. V otázce polarity se Aron přiklání k multipolárnímu uspořádání, ve kterém je rivalita více rozptýlena a dochází zde v častých změnách aliancí, kdežto v bipolárním systému má stát jasně definovaného nepřítele a konflikt zde nabývá totálního charakteru. Charakter mezinárodního systému v době bipolární konfrontace má stejnou podobu v době probíhajících peloponéských válkách s jediným rozdílem - existencí jaderných zbraní⁷, a to zcela mění podobu „diplomaticko-strategického soupeření“ (Drulák, 2009: 181-182).

Vývoj zbraní je však odrazem moderní společnosti a slouží jako formující faktor. A proto je v demokratických systémech v zájmu každého občana zabývat se národní obranou státu. Do té doby, než svět bude opravdu v míru a odzbrojování bude realita, musí se národy naučit používat termonukleární zbraně na diplomatické úrovni, a to tak, aby je nikdy nemusely použít na úrovni vojenské. Nikdo zatím takové umění neovládá, ale každý by měl chápat jeho důležitost (Aron, 1964: 7-9)

Kenannovi, Morgenthauovi a jiným realistům se nelíbila představa, že realismus

---

⁷ Jednou z možností, jak se vyhnout válečným konfliktům či lépe pochopit rizika spojená se zbrojením, je seznámení politiků s praktickými aspekty umění války a naopak vojáky školit v politických záležitostech (Aron, 1964: 7).

znamená "mocenskou politiku" úzce pojímanou z hlediska vojenské síly. Novinář Walter Lippmann už v roce 1947 upozorňoval na to, že americký ústavní systém by mohl být zničen, pokud by vznikla přílišná závislost na vojenské síle (Knutsen, 2005: 271).

Proto také reagoval na Kennanovu studii svým svazkem o zahraniční politice Spojených států kriticky (jak se později ukázalo, celý spor byl pouhé nedorozumění způsobené nejasností Kennanova textu). Lippmann považoval za hlavní zdroje současné sovětské politiky historii Ruska a geopolitickou tradici země než marxisticko-leninskou ideologii, jak uvádí Kennan. Zásadně nesouhlasil s navrhnutým nástrojem boje proti komunismu, tedy strategií zadržování všude tam, kde se objeví znaky jeho pronikání. Prosazoval teorii životních zájmu, kterou vysvětloval tak, že vzdálené periferie by neměly být jádrem sporu. K řešení se v Lippmannově podání nabízela hlavně Evropa. Zde by měly Spojené státy prosadit vzájemnou dohodu⁸ o stažení sovětských a amerických jednotek a Německo by mělo být sjednoceno v duchu neutrality a demilitarizace (Ellinger, 2007).

Lippmann se také mimo jiné zabýval otázkou Společnosti národů a její nefunkčnosti mezi dvěma světovými válkami. Pokud má takové společenství fungovat, musí být jeho aktivní členové schopni opravdové spolupráce. Podle Lippmanna by ústava funkčního společenství měla obsahovat soupis práv s občanskými právy platné pro členské státy. Vtělít soupis práv do charty světové společnosti by však znamenalo zaručit účinnost těchto práv. Všichni by tak byli nuceni podporovat jeden druhého a neposkytovat podporu podvratným stranám a neuznat žádnou totalitní vládu. Pokud by tomu tak nebylo, byla by pouhou arénou konfliktů a manévrů. Dále Lippmann apeluje na to, aby se našla se Sověty společná řeč a jednalo se s nimi jako se spojenci, avšak dodává, že klíč od dveří mají v ruce oni... (Lippmann, 1946: 220-221).

Později se ve své knize *The Communist World and Ours* zmiňuje o problému nedůvěry mezi Spojenými státy a Sovětským svazem. Tyto dvě mocnosti jsou k sobě mimořádně podezřívavé a podezřívavost vzrostla z přesvědčení, že už se nemůžou více tolerovat. Sověti jsou přesvědčeni, že dojde k válce (důvod ke zbrojení), ale nebude se jednat o válku dvou mocností, ale válku dvou ideologií, s čímž sám autor souhlasí (Lippmann, 1959: 35-38).

Je patrné, že tito představitelé výrazně přispěli k cestě, kterým se ubírala americká

---

⁸ „Diplomat, který si myslí, že rivalské a nepřátelské mocnosti se nemohou dohodnout, zapomíná na samotný smysl diplomacie“ (Drulák, 2009: 178, cit. dle Lippmann: 60).

zahraniční politika v prvních desetiletích bipolární konfrontace. Shoda těchto představitelů se v historickém kontextu promítla v mnoha událostech. Například tomu bylo ve tvorbě Marshallova plánu, na kterém se Kennan s Lippmannem aktivně podíleli. Odpovídal jejich strategii, protože reagoval na politickou – tedy nikoli hlavně vojenskou – sovětskou hrozbu a směřoval k pomoci obnovení hospodářství evropských států, k čemuž vedlo i posílení jejich sebedůvěry (Guzzini, 2004: 74). Shodně přistupovali také k neutralizaci Německa a kritice války ve Vietnamu, jež byla vnímaná jako periferie a angažmá v této válce ztrácelo zcela na významu, jak se v budoucnu mimo jiné potvrdilo. Oba také odmítali idealizovaný a později i militarizovaný univerzalismus studené války, který byl koncipován v Trumanově doktríně⁹.

Právě militarizace, jež vyvrcholila vznikem Severoatlantické aliance zapříčinila oslabení Kennanova vlivu v rámci procesu formulace strategie zadržování. I přesto, že Kennan kroky administrativy, jako vznik NATO, založení Spolkové republiky Německo, či podporu k vývoji vodíkové bomby chápal, neslučovaly se s jeho cíli a jeho pojetím zadržování. Tyto rozdílné představy vedly Kennana ke kritice směru, kterým se ubírala americká zahraniční politika (Suchý, 2005: 57).

Zpětně se politika zadržování ukázala jako přínosná a v té době nenahraditelná. Zajistit a garantovat bezpečnost západoevropských států se dařilo po celou dobu konfliktu východ - západ (Suchý, 2005: 62). SSSR se skutečně vnitřně zhroutil, jak předvídal Kennan, i když o několik desetiletí později. Přijetím závazků, které přesahovaly možnosti Spojených států (válka ve Vietnamu), vedly k destabilizaci americké společnosti a přátelům se s pochybnými spojenci (pravicoví diktátoři) degradovaly Spojené státy v očích skutečných spojenců¹⁰ (Drulák, 2003: 178).

---

⁹ Kennan ve své knize píše: „Rizika, spojená s úplným zákazem zkoušek jaderných zbraní se mi zdají být triviální v porovnání s riziky spojené s šířením jaderných zbraní ve světovém měřítku“ (Kennan, 1983: 57).

¹⁰ Takto obratně dokázal manévrovat například Egypt, kdy populistický režim na přelomu 50. - 60. let založil politickou unii se Sýrií a nakrátko vznikla Sjednocená arabská republika. Proti tomu se postavily Spojené státy, neboť toto společenství ohrožovalo jiné americké spojence z řad oligarchických arabských zemí. Tímto byl Egypt a další populistické státy „nuceni“ spoléhat více na podporu SSSR. Společenství se Spojenými státy opět Egypt vyhledal až po porážce s Izraelem (Krieger, 2000: 146).

2.1.2. Útočný realismus Johna Mearsheimera a bipolarita jako cesta k míru

V 80. letech 20. stol. po Morgenthauově a Waltzově generaci přišla nová, třetí generace realistů v čele s Johnem J. Mearsheimerem. Vzhledem k jeho verzi strukturálního realismu se hodí přívlastek útočný, nebo-li ofenzivní realismus. Opakem ofenzivního realismu je realismus obranný, do kterého Mearsheimer řadí například Waltze, Jervise, Snydera a další (Barša, Císař, 2008: 136 - 137).

Proč byly zvoleny přívlastky útočný a obranný realismus vysvětlím v následujícím textu, který je koncipován na hlavních myšlenkách týkajících se moci tří významných představitelů realistických skupin - Mearsheimera, Waltze a Morgenthaua. Teorii Hanse Morgenthaua jsem již výše představila, kdežto teorii Kennetha Waltze budu rozebírat v následující kapitole 2.2. Mearsheimer se v těchto myšlenkách přiklání buď k jednomu či druhému teoretikovi a dané interpretace dále rozvádí.

V případě sporu mezi Morgenthauem a Waltzem, zda je hlavní příčinou válek mezi státy pud k moci, jež vychází z přirozenosti člověka či anarchistická struktura MV, souhlasí Mearsheimer s druhým názorem prezentovaným Waltzem. Naopak v otázce, kolik moci chtějí státy získat se shoduje s Morgenthauem. Podle Morgenthaua a tedy i podle Mearsheimera je vůle k moci obecně nenasytaná. Aktéři se snaží získat maximum moci vůči ostatním. Cílem každého aktéra je tedy hegemonie. Waltz měl podle Mearsheimera mylnou domněnku, že v anarchické struktuře přestala být moc cílem a začala být prostředkem. Podle Waltze tedy není potřeba maximalizovat svou moc, ale pouze ji vyrovnávat. Waltz také předpokládá, že stát může dosáhnout racionálního optima moci už předtím, než se stane hegemonem. Mearsheimer ovšem nesouhlasí. Je příliš obtížné vypočítat, jaká vojenská převaha stačí k zajištění bezpečnosti, protože rozhodujícím faktorem není pouze poměr moci. I slabý stát, díky vhodně zvolené taktice, může porazit ten silnější. Zásadní rozdíl útočného a obranného realismu je možné pochopit na zcela opačných interpretacích bezpečnostního dilematu. Obranní realisté zastávají názor, že není racionální neomezeně maximalizovat svou moc. Důsledkem je totiž zhoršení bezpečnostní situace. Racionální je omezovat maximalizaci tak, aby nadměrná síla nezpůsobovala zbrojení či spojenectvích ostatních států. Naprosto opačné je pojetí bezpečnostního dilematu útočnými realisty. Pokud

chtějí státy přežít, musí se snažit o maximalizaci své moci. Nejedná se však o zvýšení moci ve smyslu mocenského konta, ale o získání co největší výhody v porovnání s ostatními (Barša, Císař, 2008: 136-137, 139-140).

I přes výše zmíněné rozdíly se obranný i útočný realismus v mnoha bodech shoduje. Nalezne shodu například v otázce: Co zapřičiňuje boj o moc? Boj o moc nevychází z přirozenosti člověka, ale z anarchické struktury MV. Dále také v otázce míru, nebo-li, za jakých okolností by mohly státy žít v míru. Mírové soužití by bylo možné pouze za předpokladu, že by státy sledovaly pouze svou bezpečnost, a ne moc pro ni samu a kdyby si mohly být tímto všechny státy jisty, potom by vztahy mohly být mírové. Avšak v anarchickém systému nemůže být druhá podmínka nikdy splněna. Základní podmínkou všech států je tedy zajištění vlastní bezpečnosti. Státy jsou více než na kooperaci odkázány na svépomoc (Barša, Císař, 2008: 138).

Pro chování mezinárodního systému je důležité chování velmocí. Protože právě ony určují stabilitu nebo labilitu systému či bezpečnost menších států. Mearsheimer popisuje tři mocenské situace snižující strach a intenzitu bezpečnostní soutěže. Prvním příkladem, jenž přispěl k snižování strachu, bylo vzájemné nukleární odstrašení v době bipolární konfrontace. Obě mocnosti věděly o strašlivém dopadu v případě použití jaderných zbraní. Takový útok by byl iracionální. Zadruhé existuje nižší úroveň strachu u velmocí, které jsou oddělené mořem nebo oceánem. Takové mocnosti mají menší útočnou schopnost, a tím menší strach jedna z druhé. Jako třetí příklad snížení strachu autor uvádí bipolární rozložení moci. Úroveň strachu je vyšší v multipolárním systému, v němž žádná velmoc nemá dostatek sil, aby mohla bojovat o hegemonní pozici ("vyrovnaná multipolarita" je ale stabilnější než "nevyrovnaná multipolarita", která obsahuje potencionálního hegemonu).

Mearsheimer je také skeptický ohledně kooperace mezi státy. Domnívá se, že spolupráce mezi státy může fungovat pouze tehdy, když se navzájem potřebují, aby se spojily proti společnému nepříteli (spojenectví Fr., V.B., Ruska proti Německu za 1. sv.v., spojenectví SSSR s Německem proti Polsku...) (Barša, Císař, 2008: 145-147).

Roku 1990 napsal Mearsheimer esej pod názvem *Why We Will Soon Miss The Cold War?*, ve které se zamýšlí právě nad touto otázkou - proč nám bude brzy chybět studená

válka? Autor zde hovoří o multipolárním systému, který datuje od Vestfálského míru roku 1648 do konce 2. sv. v. roku 1945, jež přinášel lidstvu samé destruktivní konflikty. "Nikomu zajisté nebudou chybět ty negativní produkty studené války: vietnamská krize, Korejská válka, kubánská krize, postavení berlínské zdi.. Nikdo už nebude chtít zažít xenofobii, nedůvěru či napětí..... Na druhou stranu se může stát, že nám bude chybět řád a anarchie studené války v MV.... , protože nezkrocená anarchie je to, co Evropa zažila během 45ti let minulého století před začátkem studené války a nezkrocená anarchie - Hobbesova válka všech proti všem, je primární příčina vojenského konfliktu" (Mearsheimer, 2005: 1).

Podle autora chybuje Ti, co si myslí, že vojenský konflikt mezi evropskými státy je teď nemožný, že dvě světové války vyčerpaly veškerou možnou válku v Evropě, protože Ti se řídí jenom neopodstatněným optimismem budoucnosti. Autorův názor je ten, že možnost velké krize a možná i válek v Evropě se dramaticky zvýší, když už je studená válka pouhou historií. Na éru studené války se jednou nebudeme dívat jako na studenou válku, ale jako na dlouhý mír, jak řekl Gaddis. Svůj pesimismus Mearsheimer podložil obecným argumentem, že mír v Evropě od roku 1945 byl křehký zpočátku, ale časem se čím dál tím víc stával pevnějším díky třem faktorům: 1) bipolárním rozložením vojenské moci na kontinentě, 2) vojenskou vyrovnaností mezi SSSR a USA, 3) obecným míněním, že obě velmoci jsou vyzbrojeny velkým nukleárním arzenálem. Nová Evropa bude znamenat návrat do multipolárního rozložení sil, čímž se vrací do systému, který dával v minulosti silné podněty k agresi¹¹. Autor, stejně jako ostatní realisté věří, že prospekty mezinárodního míru nejsou až tak ovlivňovány domácím politickým charakterem jednotlivých států, jako interakcemi mezi státy. Proto je pro autora těžké, přiřadit se k obecnému optimismu, který v té době panoval (Mearsheimer, 2005: 2).

Obě světové války měly specifické a neopakovatelné příčiny a autor zde uvedl dvě základní: multipolární distribuce síly v Evropě a nerovnováha sil, která se často vytvořila mezi velkými mocnostmi, jež navzájem bojovaly o svrchovanost a výhody. MV jsou cosi elementárního v geometrii moci a tím pádem je její důležitost lehce přehlédnutelná. Studená válka se dvěma supermocnostmi, které si vytvářely navzájem dvě soutěžící aliance

---

¹¹Podle autora byla multipolarita charakteristická pro dobu od Vestfálského míru r. 1648 do konce 2. sv. v. r. 1945 a od začátku do konce byl tento multipolární evropský systém zamořen válkami. Například od r. 1900 do r. 1945 bylo zabito ve válkách kolem 50 milionů Evropanů. Příčinou byla z v velké části nestabilita tohoto systému. A od r. 1945 bylo zabito ve válkách "pouze" 15 tisíc Evropanů (Mearsheimer, 2005: 2).

sestavené z jasně slabších států, je náš model bipolarity. Evropa v r. 1914 s Francií, Německem, Velkou Británií, Rakouskem - Uherskem a Ruskem coby mocnosti, je náš model multipolarity. A jestli je tento příklad z r. 1914 dostatečně přesvědčující, že multipolární systém znamená více nebezpečnou geometrii síly, tak by se dala, jak sám autor uvádí, jeho teorii přisuzovat určitá váha (Mearsheimer, 2005: 3).

Na druhou stranu si je autor vědom, že nemáme žádné empirické studie, které by měly vědecký výsledek, jež by tuto myšlenku podporoval. Od svých začátků, až do r. 1945 byl evropský státní systém multipolární, takže historie nemá mnoho srovnání, které by poukázaly na různé výsledky těchto dvou systémů. Dřívější historie dozajista nabízí některé příklady bipolárních systémů, například Atény a Sparta, Řím a Kartágo, které byly válečné. Takovéto příklady jsou však neprůkazné, neboť nejsou kompletní. Nemáme z této doby dostatečný přehled historie, z čehož vyplývá, že užití těchto příkladů je založeno pouze na našich dedukcích. Deduktivně je bipolární systém více mírumilovný, a to z jednoduchého důvodu, hlavní roli v něm hrají pouze dvě supervelmoci. Tyto dvě mocnosti obecně potřebují v systému aliance s menšími státy, což vyprodukuje jasnou alianční strukturu. Menší státy se mezi sebou cítí bezpečněji a navíc mají daleko nižší šanci, že budou napadeny nepřátelskou supervelmocí. Zároveň má bipolární systém pouze jednu možnost, díky které může začít válka. Multipolární systém je daleko více rozmanitý a představuje více hrozeb. Statisticky je tedy válka daleko pravděpodobnější v multipolárním než v bipolárním systému. Zároveň autor uznává, že války v multipolaritě, které zahrnují pouze menší mocnosti nebo jednu velkou mocnost, pravděpodobně nebudou tak devastující, jako konflikt mezi dvěma supermocnostmi. Malé války ale mají vždycky potenciál rozšířit se do velkých válek (Mearsheimer, 2005: 3 - 4).

I zastrašování je v multipolaritě daleko více problematické. Vyřešení takového zastrašování společně s velikostí a silou proti sobě jdoucích koalic se jen těžko vypočítává, protože tvar takového mezinárodního řádu zůstává nestálý a existuje zde tendence obou koalic ztrácet a získávat partnery. Agresoři by tak mohli dojít k falešnému závěru, že předstíráním války mohou ohrožovat ostatní státy a dosáhnout na válečném poli okamžitého vítězství¹².

---

¹²Mearsheimer uvádí příklad Německa z roku 1939, kdy Německo doufalo, že Francie, a Velká Británie budou jen nečinně přihlížet na jejich dobývání Polska a nikdy by nečekalo, že se Spojené státy připojí k válce. Německo tedy bylo přehnaně optimistické ve svých šancích na vítězství, ve které věřilo (Mearsheimer, 2005: 3).

Pokud chce západ udržet mír, mělo by se uspořádání studené války zachovat, stát se jeho cílem. NATO mělo za studené války svůj význam. Nyní však hrozí, když NATO význam nemá, že nechají Spojené státy Evropu napospas. Evropa bude křehká, proto Evropa Spojené státy potřebuje (Mearsheimer, 2005: 5).

2.2. Neorealistický pohled – přechod od multipolarity k bipolaritě

Neorealismus je teorie, která vznikla na konci 70. let a dodnes je řazen mezi jednu z nejvlivnějších teorií MV. Neorealismus se zabývá především bezpečností nebo velmocenským soupeřením. Nejvýznamnějším představitelem této teorie je Kenneth Waltz a jeho dílo *Theory of International Politics* z roku 1979 je považováno za klíčové dílo neorealismu. Waltz ve své teorii nepoužívá přírodovědné metody, ale metody neoklasické ekonomie (Kratochvíl, Drulák, 2009: 205).

I když neorealismus vychází z realismu, pokouší se o vymezení a v mnohém realismus kritizuje. Základním rozdílem je soustředěnost realistů pouze na jednání států, kdežto systémové aspekty opomíjí. Neorealismus říká, že mezinárodní systém má vliv na samotné chování jednotek. Z realismu však přebírá myšlenku neměnné a násilné povahy MV, koncept mocenské rovnováhy, zaujetí vojenskou silou a nadřazenost bezpečnosti v MV (Pšeja, 2005: 64). Právě nad mocenskou rovnováhou se Waltz zamýšlí a nesouhlasí s Ashleyho tvrzením, že rovnováha moci by neexistovala bez socialistických států. Mocenská rovnováha byla praktikována po tisíciletí v mnoha různých typech politických jednotek, od starověké Číny a Indie, k řeckým a italským městským státům až do naší doby (Waltz, 2008: 52).

2.2.2. Teorie Kennetha Waltze a kritika Roberta Keohana

Waltz rozlišuje tři roviny analýzy MV. První rovina vysvětluje MV pomocí psychologie, a to buď skrz psychickou výbavu jednotlivých tvůrců rozhodnutí, nebo skrz jakousi "přirozenost člověka". Podle Waltze jsou však tyto interakce příliš specifické, aby z nich vzešla teorie MV. Druhá rovina se snaží MV vysvětlit skrze státy, například se jedná o tvrzení, že režimy různých typů (demokratický, kapitalistický, komunistický...) jsou spojeny s určitými vzorci mezinárodního chování. I tato snaha je podle Waltze marná, protože MV není možné redukovat na vnitřní struktury států. Třetí rovina vysvětluje MV pomocí systematické interakce států. Pouze tato rovina nám dává možnost rozvinout obecné teorie MV¹³ (Knutsen, 2005: 276).

Waltz se ve své knize *Realism and international politics* zamýšlí nad mnoha tématy jako například: nad otázkou racionality, bipolarity a multipolarity v MV, zastupitelností moci a dalšími. Níže uvedu jednotlivá témata a Keohanovu reakci, která byla i přes některé neshody souhlasná.

Ve smyslu racionality se shodnou pouze v tom, co se významu daného slova týče. Waltz tvrdí, že je volbou každého státu, jak se stát bude chovat, nebo jakou zahraniční politiku zvolí. Vše se děje na základě toho, jaký to pro daný stát bude mít dopad. I přesto, že každý stát svazuje struktura mezinárodního systému, může si zvolit jakékoli chování uzná sám za vhodné. Avšak za své chování může zaplatit vysokou cenu, pokud se ostatní aktéři chovají více rozumně. Fakt, že některé státy imitují úspěšné praktiky jiných států poukazuje na to, že mezinárodní aréna je soutěživá, kde ten méně schopný stát musí zaplatit vysokou cenu za svou neschopnost. Tento systém se tedy postaral o to, že většina aktérů se chová více méně rozumně. Aktéři začnou být citliví na své dopady. Dá se tedy říci, že státy se chovají racionálně. Keohanem s Waltzem souhlasí v tom, že i za pomoci racionality nemůže politik pouze v zájmu domácí politiky úplně přesně říct, jaká by byla správná zahraniční politika. Waltz tvrdí, že chování států v zahraniční politice není závislé na jejich

---

¹³ Waltz našel analogii spolupráce mezi státy v podmínkách bezpečnostního dilematu v Rousseauově *Rozpravě a původu nerovnosti mezi lidmi*. Předpoklad zní: pokud se setká pět hladových mužů a hlad každého z nich by zahrnala 1/5 jelena, dohodnou se na spolupráci, aby ulovili jelena. Ovšem každého z nich by zasytil také zajíc. Když se zajíc objeví v dosahu, jeden z lovců se odpojí od skupiny a chytí zajíce, čímž zažene svůj hlad. Ostatní tím odsuzuje k nezdaru a dalšímu hladovění. I když se tedy všichni domluví na spolupráci, pojí je stejný zájem a stejný cíl, tak i přes to se člověk na druhé nemůže spolehnout (Knutsen, 2005: 276 - 277).

vnitřním fungování. Zda bude společenství několika států funkční, záleží více na vnější situaci než na vnitřních charakteristikách států. Absenci nátlaku na americkou politiku během tří desetiletí po válce (pokud se na ní díváme z té samé teorie) Keohane pokládá spíše za výjimečnou. Waltz však oponuje a tvrdí, že obrovská moc, jakou měly Spojené státy po 2. sv. v., dává státu možnost, aby se choval za hranice svých vlastních zájmů (Waltz, 2008: 43-44).

Keohane je také pesimistický ve snahách realistů předpovídat události, či chování aktérů. A sám říká, že předpovídat chování aktérů v mezinárodních vztazích pouze na základě jejich zájmů a rozdělení moci, má sice svůj význam, avšak sama o sobě nedostačuje k porozumění dění ve světové politice (Keohane, 1984: 14). S tímto Waltz pouze z části souhlasí a uvádí následný příklad: Když se v roce 1950 Čína zapojila do Korejské války, předpokládalo se, že jakmile by uviděla přibližovat vojska veliké moci k hranicím Yalu, svá vojska by přemístila. I když v této předpovědi realisté selhali, pomáhá to z velké části pochopit chování států. Podle Waltze Keohane špatně chápe selhání realistických předpovědí, ale správně chápe omezení realistické teorie, pokud je použita samostatně (Waltz, 2008: 45). Keohane se domníval, že snaha předpovídat chování aktérů v mezinárodních vztazích

pouze na základě jejich zájmů a rozdělení moci, má sice svůj význam, avšak sama o sobě nedostačuje k porozumění dění ve světové politice. Bez pochopení institucionálního kontextu

není možné chování států plně vysvětlit

Chování USA a SSSR je jiné než chování dřívějších velmocí. V multipolárním systému se velmoci naučí manipulovat jak se spojenci, tak s nepřáteli. Velmoci musí obětovat své důležité záležitosti, aby získaly sílu v jiných oblastech a byly v porovnání s ostatními stejně silné. Pozice SSSR a USA je zcela odlišná. Jejich pole působnosti není zaplněné. Jako nejlepší příklad takového rozdílu můžeme uvést dřívější existenci vzájemné závislosti jednotlivých mocností, kdežto nyní je tomu právě naopak. Keohane kritizoval Waltze, že jeho definice je příliš obecná. Waltz argumentuje tím, že definoval moc jako situaci, ve které se rozhoduje, kdo koho víc ovlivňuje a je přesvědčený o tom, že je to krok správným směrem, avšak uznává, že nebyl ve své definici příliš konkrétní.

Waltz je toho názoru, že moc není zastupitelná jako peníze, ale mnohem více

zastupitelná, než si Keohane myslí. Rozdíl mezi silnými a slabými státy je v době bipolární konfrontace důležitější než kdy dřív. Čím silnější stát, tím jeho větší rozmanitost schopností. Zde opět Waltz uvádí příklad ze 70. let v době ropného embarga a ptá se: "Byla to neschopnost Spojených států, že v této době nedokázaly proměnit své schopnosti do skutečné moci a reagovat na ekonomické problémy ekonomickou nebo vojenskou silou nebo to znamenalo, že Spojené státy (mocnější než většina zemí) nebyly dost silně tlačeny k tomu, aby jejich snaha byla dost velká?" (Waltz, 2008: 45).

Kromě toho v mnoha příkladech Keohane používá coby důkaz Kanadu - slabou zemi, která převládla nad USA, ale Waltz se domnívá, že to pro Spojené státy nebylo natolik důležité, aby si tohoto faktu vůbec povšimly. USA mají daleko více možností věci řešit na světové úrovni, než má většina zemí, ale ne vždy mají potřebu se angažovat (Waltz, 2008: 45-46).

Keohane kritizuje realisty také za domněnku, že Spojeným státům jde pokaždé o maximalizaci své moci. Waltz s touto kritikou souhlasí a sám je přesvědčen o tom, že rovnováha moci pracuje, ať už státy potřebují jen minimum moci pro zajištění své bezpečnosti, nebo ať někteří z nich touží po dominanci.

"Jedině v případě, že přežití je zaručeno, mohou si státy stanovit takové cíle, jako je klid, mír, profit a moc, protože moc je prostředkem a ne cílem. Státy se pak raději přidají ke slabší ze dvou koalic. Nemohou nechat moc - možná užitečný nástroj, aby se stal cílem, za kterým si jdou" (Waltz, 2008: 46).

Waltzův optimismus nad současností se projevuje v jeho charakteristice bipolárního uspořádání světa, které vidí jako nejlepší možné. Bipolárnímu uspořádání přičítá Waltz zásluhy, díky němuž nepřešla bipolární konfrontace v ozbrojený konflikt. Existence dvou supervelmocí v anarchistickém systému je zcela jasným důsledkem vzniku studené války. Její podstatu vidí v koncentraci většiny vojenské síly mezi SSSR a USA a naprosto opomíjí ideologické spory, institucionální rozdíly či existenci jaderných zbraní¹⁴, které uvádí jako sekundární¹⁵ (Drulák, 2003: 176).

---

¹⁴ Bipolarita poskytuje záruky stability, které neovlivňuje ani přítomnost jaderných zbraní. Vlastnit jaderné zbraně neznamená v bipolárním uspořádání posílit mocenskou základnu státu. Ta tkví v daleko podstatnějších faktorech, jako je technologický vývoj a ekonomická síla (Waisová, 2005: 46).

¹⁵ Tímto je zcela v rozporu s Aronem, který zastává opačný názor a přiklání se k multipolárnímu systému.

Stephen Walt jako pokračovatel Waltzova neorealismu se zabývá otázkou vyvažování a namlouvání. Vyvažování vzniká tehdy, když se státy rozhodnou čelit hrozbě. Namlouvání znamená ústupky a spojení s hrozbou v podobě státu. Pokud dávají státy přednost vyvažování, nevyplatí se agresivní chování, protože každá hrozba vede k vytvoření koalice, která ji eliminuje. V případě namlouvání se státům vyplatí spíše vypadat nebezpečně a používat sílu. Vyvažování převládá v době míru, kdežto k namlouvání dochází především ke konci války, kdy se všichni přidávají na stranu vítěze. V historickém kontextu došlo k namlouvání například při vzniku sovětské sféry vlivu. Oslabené východní evropské státy se octly bez spojenců a vrhly se do spojení se SSSR. Názorným příkladem vyvažování je bezesporu vznik NATO, jako aliance západních států proti sovětské hrozbě. Waltz se domnívá, že v MV jednoznačně převažuje vyvažování. (Drulák, 2009: 185 – 186).

Neorealismus se také zabývá otázkou heterogenity a homogenity. Neorealistická teze zní, že mezinárodní vojensko-politické síly tlačí státy směrem k homogenitě. Příkladem může být zhroucení Sovětského svazu, kdy bývalé satelity začaly napodobovat úspěšnější kapitalistické soupeře ze západu. Neorealisté také tvrdí, že se Sovětský svaz pokoušel budovat komunistickou zemi jako výrazně „nestejnou jednotku“, což se ukázalo jako chybné tvrzení. Důkazem je tomu marxisticko-leninská terminologie, že úspěch revoluce v Rusku je jiskrou, která zažehne revoluci v ostatních státech. Rozvoj komunismu neměl být izolován pouze v Sovětském svazu. Ani jasné úspěchy kapitalistického světa nevedly ke změně v Sovětském svazu a nezačaly se chovat, jak uvádějí neorealisté, jako „podobně se chovající jednotka“. K jedinému napodobení došlo v oblasti jaderných zbraní. Když se Sovětům podařilo vyvinout jadernou zbraň, zmínil se tlak soutěže a Sovětský svaz zůstal neměnný (stále autokratický, stagnující, neefektivní) (Sorensen, 2005: 53 – 59).

2.3. Geopolitika – střet mořské moci (USA) a pozemní moci (SSSR)

Geopolitika je specifickým proudem realistického myšlení. Otázku moci odvozuje od zeměpisných charakteristik (poloha, velikost, klima, přírodní zdroje). Pro pochopení tohoto směru je zapotřebí objasnit počátek hlavní myšlenky geopolitiky rozpracované britským

geografem Mackinderem a později politologem Spykmanem¹⁶ (Drulák, 2009: 186).

Mackinder přichází na počátku 20. století s koncepcí dichotomie mezi mořskou mocí (v podobě Athén, Velké Británie, Spojených států a Japonska) a pozemní mocí (v podobě Sparty, Říma, Německa a Ruska neboli Sovětského svazu) a už tehdy obsahuje princip bipolarity mezi východem a západem. Uvnitř „světového ostrova“ (Asie, Evropa, Afrika) se nachází Heartland jako jeho hlavní jádro. Jeho ovládnutí zajistí vládu nad „světovým ostrovem“ a tedy i nad celým světem. V nevýhodě je mořská moc, která nemá prakticky žádný přístup do tohoto území. Mackinder předpokládal, že po 1. sv. v. bude moc Sovětského svazu narůstat, protože pozemní moc disponovala přístupem k „světovému ostrovu“ a tedy výhodou nad mořskou mocí. Roku 1943 Mackinder předpovídal vítězství SSSR nad Německem a jeho vzrůstající mocenské postavení ve světě. Jestliže ovládne SSSR Německo, stane se největší pozemní mocností světa (Novotný, 2009: 346 – 348).

Na Mackindera navázal Spykman, který za rozhodující území nepovažuje Heartland, ale Rimland, jako území lemující světový ostrov¹⁷. Spykman také předpovídal, že po skončení 2. sv. v. se rozběhne boj o moc mezi mořskými mocnostmi a SSSR o vládu nad Rimlandem. V době bipolární konfrontace s těmito pojmy pracuje Colin Gray. Heartland byl skutečně ovládnut v době 2. sv. v. SSSR, čímž se stal rozhodující euroasijskou velmocí, ale aby se mohl stát globální supervelmocí, potřeboval získat velkou námořní sílu. Tomu však díky politice zadržování dokázaly USA zabránit a tím si udržet přístup k světovému ostrovu (Drulák, 2009: 187).

2.4. Bipolární konfrontace z pohledu liberalismu

I přes nesourodý charakter liberalismu můžeme představit tři základní myšlenky, které sdílí většina liberálních teoretiků. Za první za základní aktéry MV považují jednotlivce a skupiny jednotlivců, i když uznávají, že na mezinárodní úrovni jsou tito aktéři

---

¹⁶ Nejvýznamnějším představitelem německé geopolitiky se stal Karl Haushofer. Stát viděl jako živý a rostoucí organismus a zájmy států vedou k boji o prostor. Uznával pouze čtyři životaschopné státy – Německo, Rusko, Japonsko a USA. Tato tvrzení byla zneužita v nacistickém Německu a poskytovala argumenty nacistických expanzionistických plánů. Po 2. světové válce padla tato teorie na několik let v nemilost (Novotný, 2009: 345).

¹⁷ Pozemní moc může toto území využít k izolaci námořní moci a námořní moc zase proti pozemní moci (Drulák, 2009: 187).

zastupovány státy. Zahraniční politika tedy plyne z domácí politiky jednotlivých států. Zadruhé mezinárodní politika má spíše kooperativní charakter. Převažuje tedy vyjednávání mezi jednotlivými státy nad donucovacími prostředky vojenské moci. Postupně dochází k posilování míru, prosperity, bezpečnosti a rozvíjení svobody člověka¹⁸. Zatřetí vstupují v důsledku probíhající transformace do zahraničněpolitického jednání i jiné druhy zájmů než přežití a moc. Jsou jimi blahobyt, mír či spravedlnost. Podle liberalistů neexistuje hodnotící žebříček témat. To se stává jednou z výtek vůči realistům, kteří upřednostňují mocenské a bezpečnostní otázky nad ostatními (Kratochvíl, Drulák, 2009: 135).

Hlavním posunem v liberalistickém myšlení po 2. sv. v., se stalo uznání některých realistických premis. Oproti svým předchůdcům jsou daleko pragmatictější a opatrnější ve vyvozování optimistických závěrů (Pšeja, 2005: 50).

Liberálové si nekladou otázku, jak nejvíce vytěžit z existujících podmínek, ale jak tyto podmínky překonat. Liberální pohled na konflikt získáváme pouze nepřímo, například teze demokratického míru, která tvrdí, že pokud by SSSR byl demokratický, k válce by nedošlo. Podstatu bipolární konfrontace vidí v rozdílu mezi hodnotami a institucemi americké demokracie a sovětského totalitarismu. Podstata studené války tkví v existenci jaderných zbraní a odlišuje studenou válku od všech předchozích (Drulák, 2003: 179).

Spojením historického realismu a liberalismu Keohana a Nyeho vzniklo dílo zabývající se mocenskou politikou a podmínkami spolupráce opřené o vzájemnou závislost s názvem *Moc a vzájemné závislosti*¹⁹. I když používají jazyk behaviorální sociální vědy, jde jim o totéž jako Aronovi o rozlišení mezi heterogenním a homogenním systémem, nebo Kissingerovi o rozlišení mezi legitimním a revolučním. Teorie vzájemné závislosti doplňovala vojensko-politickou analýzu mezi státy (výsada realistů) analýzou ekonomické, komunikační a kulturní provázanosti a kromě jednání politiků a diplomatů brala v úvahu nestátní aktéry (Barša, Císař, 2008, 195 – 203).

Také Kissinger se na konci 60. let přiklání k názoru, že je nutné doplnit vojenskou

---

¹⁸ Podle původního liberálního myšlení měla kooperace, mír a svoboda člověka normativní charakter, kdežto u liberálních teoretiků 2. pol. 20. stol. k tomuto přistupuje jako k probíhajícímu procesu (Kratochvíl, Drulák, 2009: 135).

¹⁹ Úvahy obou badatelů byly ovlivněny politickými a ekonomickými událostmi 70. let, kdy nastala spousta krizových situací – ropné šoky, finanční krize, ukončení Vietnamské války a oslabení USA na mezinárodním poli a následné uvolnění vztahů východ – západ (Waisová, 2005: 50).

bipolaritu studené války politickou multipolaritou a vyzývá Spojené státy, aby se již „nepokoušely vnucovat svá řešení, ale snažily se je navozovat“ (Barša, Císař, 2008: 196, cit. dle Kissinger: 93).

2.4.1. Moc a vzájemná závislost z perspektivy 80. let

Jak bylo již výše zmíněno, v 70. letech získalo na vědeckém poli velký ohlas dílo pod názvem *Moc a vzájemné závislosti* od autorů Keohana a Nyeho.

Autoři definují vzájemnou závislost jako: "Situaci, která se vyznačuje projevy vzájemné závislosti mezi státy nebo aktéry v různých státech" (Karlás, 2007: 5, cit. dle Keohane, Nye: 8). Podstatné je ale rozlišení mezi pouhou propojeností a vzájemnou závislostí. Je důležité zahrnout do transakcí určité náklady, protože pokud bychom tak neučinili, vytvářely by transakce pouze propojenost a ne vzájemnou závislost. Vzájemná interakce musí daným aktérům přinášet výnosy, kterých by jinak nedosáhli nebo ztráty, kdyby došlo k přerušení interakce. Interdependence mezi státy může podle autorů vést k určitému stavu v MV, jež nazývají jako komplexní interdependenci. Komplexní interdependenci charakterizují tři rysy: 1) Společnosti uvnitř států jsou propojeny četnými sítěmi, 2) vojenská bezpečnost není prioritou zahraniční politiky, 3) řešení konfliktů vojenskou silou není tím hlavním způsobem řešení konfliktů.

Autoři přitom upozorňují, že komplexní interdependence není přesným popisem reality MV, ale určitým modelem situací, jež v nich mohou nastat. Této situaci podle autorů (v druhé polovině 70. let, kdy napsali svou knihu) odpovídají zejména vztahy mezi industrializovanými zeměmi s obchodním a jiným ekonomickým propojením (Karlás, 2007: 10).

Mnozí význam tohoto díla dokonce přirovnávali k významu knihy Hanse Morgenthaua - *Politika mezi národy*, ale jak sám Keohane říká, z perspektivy pozdních 80. let svět vypadá jinak. Tak jako byla 70. léta érou interdependence, 80. léta byla érou síly a obav o bezpečnost. V 70. letech se projevovaly silné negativní reakce proti vietnamské válce, détente zdánlivě snižovalo důležitost nukleárního zbrojení, přišly ropné krize nebo kolaps bretonwoods systému.... a tohle všechno se zdálo být odrazem velkých změn ve

světové politické ekonomii. Proto je Morgenthauovo dílo v 80. letech více aktuální než dílo *Moc a vzájemné závislosti*. Reprezentativní názor mezi modernistickými autory byl takový, že vzrůstající síly vypadají, že mají tendenci budovat globální společenství bez dominantní struktury kooperace a konfliktu - polyarchii, ve které národnostní státy, subnárodnostní skupiny, transnacionální zájmy a komunity budou spoléhat na podporu a věrnost jednotlivců. Konflikty tak budou muset být řešeny cestou intrikářského vyjednávání v měnícím se kontextu mocenských vztahů. Ale během 80. let se nálada v USA změnila. Důsledkem této změny se stala jak sovětská invaze do Afghánistánu nebo držení rukojmích v Iránu, tak pokračující formování sovětských strategických sil. Politika Spojených států se zaměřovala spíše na konfrontaci mezi východem a západem než na záležitosti sever - jih a aktivity multilaterálních institucí. Poprvé, od začátku bipolární konfrontace, rostly pod Reaganovou vládou investice vložené do obrany a také více než kdy dříve byly Spojené státy ochotné použít vojenskou sílu, a to i proti tak extrémně slabým státům jako například Grenada nebo Libye (Keohane, Nye, 2007: 2 - 3).

Na druhou stranu může být rozdíl mezi 70. a 80. léty lehce přehnaný. Psychologie a obecná nálada se změnily daleko víc, než vojenské a ekonomické ukazatele mocenských zdrojů. Navzdory obecným názorům nám vztahy mezi SSSR a USA neukázaly návrat do studené války. A ukazatelem není pouze to, že se aliance začaly uvolňovat, ale také to, že docházelo k daleko většímu kontaktu mezi supermocnostmi (například kontrola zbraní). Dá se tedy říct, že pravdivost analýzy, kterou Keohane a Nye použili ve své knize *Moc a vzájemné závislosti*, nebyla nabourána událostmi, které se staly po jejím vydání (Keohane, Nye, 2007: 3- 4).

2.4.2. Anglická škola

Přístup anglické školy má částečně tradici v utrpeních 1. sv. v., i když základ bychom našli už ve středověku v dílech evropských politických filozofů. Počátek anglické školy lze datovat na přelom 50. - 60. let 20. stol.. V tomto období se badatelé snažili o vymezení přístupu v teorii MV. V 70. a 80. letech ustoupila anglická škola do ústraní, kdy v MV dominoval Waltzův neorealismus. Anglická škola nezahrnovala pouze badatele z Velké

Británie, jak by mohl název napovídat, ale také myslitele z Ameriky, Turecka, Dánska, Norska a jiných zemí (Hynek, 2005: 76 - 78).

Mezi hlavní představitele se řadí především Martin Wight a Hedley Bull. Jedním z prvotních cílů anglické školy bylo vybudovat alternativu vůči americké teorii MV. Realismus a idealismus doplnili třetí pozicí, která simuluje přemostění propasti těchto dvou směrů. Kombinuje tak "idealistický" předpoklad morálnosti každého člověka s "realistickým" uznáním nepřekonatelnosti kulturní a mocenské plurality, která lidi rozděluje.

V mezinárodní politice hraje stejně důležitou roli výzva ke společným hodnotám a pravidlům, jako hrozba použití síly. Racionalisté anglické školy poukazují na to, že navzdory sklonu MV k primátu síly jsou tyto vztahy také společenské, kdy státy respektují jistá pravidla (Kratochvíl, Drulák, 2009: 25 - 26). Dobré sklony lidské přirozenosti lze podporovat podle racionalistů kombinací donucovacích prvků a mocenského vyvažování s rozumem a smyslem pro spravedlnost. A právě této ideální kombinace by se mělo dosáhnout díky budování účinných a spravedlivých institucí. Racionalistický ideál zahraniční politiky poukazuje na schopnost aktérů sledovat jak vlastní zájmy, tak zájmy ostatních. Tento ohled pak zajišťuje dlouhodobý blahobyt a bezpečí.

Naopak aktér, který nebere ohled na zájmy všech, zvětšuje podezřívavost a nepřátelství a zvyšuje pravděpodobnost násilné zkoušky sil, čímž poškozuje jak svou bezpečnost, tak bezpečnost ostatních aktérů. Proto například závody ve zbrojení, které trvaly po celou dobu bipolární konfrontace snižovaly bezpečnost všech, včetně toho, kdo jej začal. Racionalisté se domnívají, že maximum moci nemusí být nutně ve shodě s maximem bezpečnosti. Podle racionalistů je moc velkých států nebezpečnější než moc malých (Barša, Císař, 2008: 154, 158, 168 - 171). "Bezpečnost spočívá nejen v národní moci, ale také v jiných faktorech: například v síle a spolehlivosti spojenců a v nepřítomnosti konfliktních zájmů". (Barša, Císař, 2008: 170, cit. dle: Wight: 129).

Wight vidí intervencionistické období SSSR a USA jako ozbrojenou misionářskou církev než jako tradiční koloniální velmoci. Sjednocení světa mělo přinést spásu a věčný mír. Rozděloval tak svět na tábor míru (a sebeurčení národů) a tábor války (a imperialismu), v jejichž sporu nebyla možná neutralita. Právě o tu se snažilo sdružení v Hnutí nezúčastněných (dekolonizování "barbaři"), a to navzdory bolševickým revolucionistům (Barša, Císař, 2008: 176).

V současné literatuře je anglická škola stavěna do role zlaté střední cesty mezi realismem a liberalismem. Tento zažitý obraz však odporuje Wightově i Bullově představě o vzájemném diskurzu tří doplňujících se tradic. Toto nedorozumění vyplývá z omezení obsahu anglické školy na pojem mezinárodní společnosti. Ve skutečnosti však pojem mezinárodní společnosti představuje pouhou třetinu univerza, i když teoreticky nejvíce propracovanou. Z toho samého důvodu je nutné odmítnout představu, že anglická škola je jemnější verzí realismu (Hynek, 2005: 83).

2.5. Bipolární konfrontace z pohledu teorie her a politické psychologie

V 60. letech MV otevřely dveře novým typům teorie MV. Politicky složité, důležité otázky se převáděly na hry o život či smrt planety. Nový systémový pohled zkoumal nukleární svět, ve kterém mají dva hráči jeden společný cíl: pokračovat ve hře. Thomas Schelling a ostatní autoři vnímali jadernou rovnováhu strachu jako přirozený stav se dvěma nebezpečnými logicky uvažujícími hráči. Schellingovy rozbory vycházely z teorie her a měly velký vliv na tehdejší poradce Pentagonu (Knutsen, 2005: 278).

Teorie her jako jeden ze scientistických přístupů, patří k nejvýznamnější metodě formálního modelování ve výzkumu MV. Objevuje se v rámci druhé velké debaty jako jeden z dominantních způsobů vědeckého poznání a v současné době je páteří teorie racionální volby. Jedná se o matematickou teorii, ve které dochází k rozhodování racionálních hráčů na sobě závislých (Kratochvíl, Drulák, 2009: 290). Důležitým předpokladem většiny herních matic je racionalita hráčů. Níže uvedu dvě herní matice, které lze aplikovat na situace, ke kterým došlo ve studené válce.

Prvním zmíněným je herněteoretický model „dilema vězňů“. V modelové situaci jsou dva vězni drženi v oddělených celách a nezávisle na sobě uvažují, zda se ke zločinu přiznají nebo ne. Výhodnější pro oba je, když se oba nepřiznají. Pro každého z nich je nejlepším výsledkem situace, kdy se jeden přizná a druhý nepřizná (pro toho, který se nepřizná, hrozí však výrazná sankce). Pokud budeme vycházet z racionality obou hráčů, tak dojde

k přiznání obou, protože oba budou předpokládat, že se ten druhý přizná, což je pro ně méně výhodné, jak bylo výše uvedeno (Drulák, 2003: 100).

Pokud převedeme modelovou situaci do reality, budou zde dva hráči, kteří mají každý dvě možnosti: buď prosazovat vlastní politiku, nebo přijmout politiku druhého hráče. Z toho vychází čtyři různě možné výsledky uvedené níže v matici. Pokud se totiž oba rozhodnou přijímat, dochází k tání. Pokud oba žádají, dochází ke studené válce. Pokud jeden žádá a druhý přijímá, posiluje žádající na úkor přijímacího (buď USA nebo SSSR) (Drulák, 2009: 188).

Tab. 1 Dilema vězňů

		SSSR	
		spolupracovat (odzbrojit)	nespolupracovat (zbrojit)
USA	spolupracovat (odzbrojit)	(4, 4)	(-6, 6)
	nespolupracovat (zbrojit)	(6, -6)	(-1, -1)

Zdroj: Kratochvíl, Drulák, 2009: 293

Druhý herněpolitický model je znám pod názvem „hra na zbabělce/kuře“. Modelová situace je popsána tak, že se proti sobě rozjedou v autech dva mladíci a prohrává ten, který z dráhy vybočí dříve. Hra v sobě spojuje prvky s nulovým součtem, a to ve všech bodech kromě (-100, -100) jak znázorňují níže v tabulce. Na první pohled se může zdát ústupek obou jako nejvýhodnější řešení, ale ve svém důsledku je velice nestabilní. Východisko spočívá ve strategii jednoho hráče, který přesvědčí hráče druhého o možnosti svého iracionálního jednání, což znamená, že je připraven riskovat. Tato herní matice nám ukazuje, že iracionální chování může vést k racionální strategii (Drulák, 2003: 99).

Tab. 2 Hra na zbabělce

		SSSR	
		ustoupit	neustoupit
USA	ustoupit	(0, 0)	(-10, 10)
	neustoupit	(10, -10)	(-100, -100)

Zdroj: Kratochvíl, Drulák, 2009: 293

Tato hra se používala v době studené války jako model při vzniku jaderného konfliktu a v oboustranné neústupnosti supervelmocí by vedla ke vzájemnému zničení, kdežto ústupek jednoho vede k posílení prestiže druhého (Kratochvíl, Drulák, 2009: 292).

Reálně se tato modelová situace odehrála při karibské krizi, kdy proti sobě stáli Sověti a Američané, odhodlaní použít jadernou zbraň. Konečný ústupek Sovětského svazu sice na první dojem vzbuzoval vítězství a posílení prestiže Spojených států, ale ve svém důsledku došlo k ústupku obou (Amerika stáhla své rakety v Itálii a Turecku).

Scientismus nám nabízí nejen matematické modely a statické vyhodnocování dat, ale také psychologické přístupy. Ty se zaměřují na povahu vlivných aktérů, která se promítá do jejich rozhodování. Zahraničněpolitické rozhodování je rozhodnutí jednotlivce nebo úzké skupiny osob. Ti často jednají pod časovým tlakem a v podmínkách nedostatku informací (Drulák, 2003: 102).

Pomocí kognitivní psychologie²⁰ analyzuje Deborah Larsonová vznik bipolární konfrontace. Svůj rozbor zaměřuje na postoje Harrimana, Byrnesa, Achesona a Trumana, kteří dospěli k bipolární konfrontaci jiným způsobem a v jiném čase. Truman svůj postoj vytváří nejpozději z výše zmíněných osob. Příchodem do úřadu nemá Truman jasnou představu o politice vůči SSSR a materiály, kterými disponuje, ho nabádají k podpoře americko-sovětského spojení. On sám na počátku věřil, že jistá dohoda je se Stalinem reálná²¹. Protože Trumanovi chybí jasný postoj vůči SSSR, balancuje mezi spoluprací a konfrontací. Trumanova doktrína, která vzniká pod tlakem okolností, je Achesonovým výtvorem a Truman se na její tvorbě nepodílí. Později však dojde k přesvědčení, že dohoda

²⁰ Kognitivní schémata vznikají na základě zkušeností, rozlišují podstatné od nepodstatného a na základě kusých informací pomáhají domýšlet celek (Drulák, 2009: 191).

²¹ V době iránské krize poslal Stalinovi tajnou pozvánku na přátelské setkání ve Washingtonu (Drulák, 2009: 192).

se Stalinem možná není, čímž potvrzuje Trumanovu doktrínu, se kterou se v počátcích příliš neztotožňuje. Vliv dlouhého telegramu bývá přeceňována, protože Truman a další rozhodovatelé vycházeli z praxe (Drulák, 2009: 191 – 192).

2.6. Pohled kritických teorií - neomarxismu a poststrukturalismu na bipolární konfrontaci

Kritické teorie se začínají uplatňovat v souvislosti s třetí velkou debatou v 80. letech. Kritizují jak uspořádání společnosti a snaží se o jeho transformaci ve spravedlivější systém, tak tradiční teorie (realismus, liberalismus). Kritické teorie usilují o komplexní zhodnocení a o nalezení fundamentálních rozporů, na kterých je moderní společnost založena. V další fázi navrhuje spravedlivější a racionálnější řešení (Kratochvíl, Drulák, 2009: 131).

Původně tento přístup čerpal z marxistické teorie, ale v 60. letech vzniká řada teoretických škol, jako například neomarxismus, poststrukturalismus a další. Zabývat se budu ale těmito výše zmíněnými, jež svou pozornost soustředily na interpretaci bipolární konfrontace.

Pro všechny marxistické teorie platí jeden společný rys – vylučují stát jako hlavního aktéra a nesouhlasí s problémem anarchie v mezinárodním systému, které nahrazují třídami a kapitalismem. Svět vidí jako trh postavený na kapitalistickém základě, který je hierarchicky vytvořen (centrum – periférie, bohaté – chudé státy, rozvinuté – rozvíjející se státy).

Transformace marxistické teorie do neomarxismu v 70. letech byla důsledkem historických událostí a krizí politického marxismu. Společným znakem neomarxistického proudu je názor, že MV netvoří státy, ale společenské útvary, třídy uvnitř státu, ekonomické uspořádání systému a politika mezi státy. Společně docházejí k názoru, že proces historické změny zůstává otevřený, protože není jisté, jestli dojde k zásadní transformaci společnosti. Už se ale neshodují v tom, kdo nebo co je nositelem této změny (Waisová, 2005: 90).

K nejvýznamnějším představitelům současného marxistického myšlení je Immanuel

Wallerstein. Podle něho vychází konflikt východ - západ z asymetrie mezi USA představující kapitalistického hegemonu a SSSR představující periferního hráče vzdorující kapitalistické hegemonii. Bipolární konfrontaci nevnímá jako konflikt, protože se oba státy vzájemně izolují (Drulák, 2009: 196).

Wallerstein je přesvědčen o tom, že USA chtěly stalinistický SSSR a jeho miniimpérium mezi lety 1945 – 1948. Stalinismus pomáhal USA ospravedlnit jejich ideologickou politiku a vytvářet americkou hegemonii ve světě. Stalinismus byl garancí pořádku ve třetině světa a svou rolí hrál do karet USA. Mimo jiné právě nepochopení této strategie USA vedlo posléze ke studené válce. Sovětský svaz se po roce 1945 obával vojenského útoku Spojených států a silného Německa, čímž se rozhodl posílit svou vojenskou pozici. Sověti také nutně potřebovali získat válečné reparace, aby nastartovali špatnou ekonomickou situaci a v neposlední řadě se obávali nezávislosti jiných komunistických stran ve východní Evropě a snažili se za každou cenu udržet jejich satelitní charakter. Gorbačova snaha o přestavbu sovětské ekonomiky a uvolnění cenzury nesplnila svá očekávání, naopak přinesla pouze vnitřní zmatky. Gorbačovo dilema vidí Wallerstein především v alternativní ideologii, kterou Gorbačov neměl, aby mohl nahradit vyžilý marxismus-leninismus. Ten Wallerstein vidí jako historicky pochopitelný, ale přechodný fenomén. Wallerstein se domnívá, že tento socialistický experiment pro nás může být negativním i pozitivním příkladem a v následujících desetiletí se zde objeví další myšlení a praxe, které do sebe vtělí Marxe společně s jeho jasnozřivostí a hodnotami a nabídne nám vytvoření demokratičtějšího a spravedlivějšího světa (Wallerstein, 2004).

Ani poststrukturalismus se nedomnívá, že studená válka vznikla na základě rozporů mezi východem a západem. Výklad studené války nám nabízí David Campbell. V jeho pojetí vystupují Spojené státy jako prázdná nádoba, která potřebuje naplnit svou americkost konkrétním obsahem. Tím obsahem se na čas stává Sovětský svaz, který je svou jinakostí vhodným adeptem (Drulák, 2009: 198). Tradičně se americká identita utvářela v dichotomii civilizace – barbarství, které zpodobňovali v minulosti indiáni a černoši. Po 2. sv. v. se stal svou barbarskou jinakostí právě Sovětský svaz, který padl v nemilost a jsou mu připisovány ty nejhorší hrozby, kterým musí Spojené státy čelit (Drulák, 2003: 183).

2.7. Vědecké pole v Sovětského svazu

Sovětské vědecké pole bylo přímo vázáno na politický systém Sovětského svazu, kde chyběla pluralita jak na poli politickém, tak teoretickém. Teorie marxismu-leninismu, kterou nastiňuji v kapitole níže, obhajovala politiku Kremle a byla jedinou oficiální teorií v Sovětském svazu. Pokud chování sovětské zahraniční politiky a mezinárodní systém nespĺnily očekávání hlavních politických představitelů, nepřizpůsobovala se politika, nýbrž teorie, která musela být ve světě faktů v naprostém souladu se sovětskou politikou (Guzzini, 2004: 105).

I když v průběhu let docházelo k přehodnocení jistých kroků v zahraniční politice, k zásadnímu obratu to nikdy nevedlo²². Až příchodem Gorbačova a vyhlášení glasnosti se objevují první revizionisté kritizující tradici sovětské zahraniční politiky (Drulák, 2009: 209 – 210).

2.7.1. Marxismus – leninismus stojící proti bolševismu

Buržoazní teorie MV je bezvýslednou snahou o vytvoření skutečné vědecké teorie MV, která neobstojí ve zkoušce času. Západní teorie jsou odtržené od historických procesů, čímž ztrácí schopnost objektivně analyzovat vývoj světové politiky. Buržoazní věda také objasňuje změny výhodné pouze pro kapitalismus. Marxismus-leninismus staví proti buržoazním teoriím koncepci zkoumající „mezinárodní vztahy jako souhrn ekonomických, ideologických, politických, právních, vojenských, diplomatických a jiných vztahů mezi státy, skupinami států, mezi základními třídami, hlavními sociálními, ekonomickými, politickými silami, organizacemi a společenskými hnutími“ (Lebeděv, 1980: 3). Tuto koncepci definoval jeden sovětský analytik jako „korelaci sil“, o které se zmiňuji níže.

Marxismus-leninismus a bolševismus proti sobě stojí jako dva póly, které tvoří základní rozpor dnešní doby. Boj mezi nimi je nevyhnutelný a prvky spolupráce se prolínají s prvky soupeření. Tyto mezní body v jednom procesu od sebe nelze oddělit. Politika obhajoby kapitalistického řádu vyjadřuje zájmy vládnoucích tříd v buržoazní společnosti.

---

²² Na XX. sjezdu KSSS roku 1956 člen politbyra UV KSSS A. I. Mikolaj přiznává chyby zahraniční politiky SSSR, které přispěly k mezinárodnímu napětí (Drulák, 2009: 209).

Takováto politika odráží dvě skutečnosti. Zaprvé si imperialismus uvědomuje, že nemůže rozdrtit socialismus a zadruhé se neustále snaží zabránit revolučnímu vývoji ve světě. Z těchto důvodů je buržoazní politika plná výkyvů vyznačující se občasnou spoluprací a občasným soupeřením (Lebeděv, 1980: 2 – 15).

2.7.2. Sovětská korelace sil a realistická rovnováha moci

Korelace sil a pochopení změn v jejím rámci bylo hlavním tématem sovětských analýz po 2. sv. v.. Korelace sil bere v úvahu všechny aktéry státního, nadnárodního a vnitrostátního charakteru, i nevědomé důsledky jejich chování. Korelace sil je dynamická a může se měnit na základě objektivních, ale i subjektivních sil (vztahuje se k vnitrostátním požadavkům na použití síly). Podobnost korelace sil s rovnováhou moci je značná, i přesto, že se sovětsí analytici snažili vyhnout některým nedostatkům obsažených v rovnováze moci. Podle nich zvětšuje sklon k použití síly, kdežto korelace sil zvažuje i jiné aspekty. Rovnováze moci je také vytýkána její shromažďování všech druhů expanzionistické zahraniční politiky a nebere v úvahu kvalitativní rozdíl mezi politikou imperialismu (západ) a antiimperialismu (východ). Oba pojmy však dospívají ke stejnému názoru na pohled moci, která je hrou s nulovým součtem (Guzzini, 2004: 105 – 107).

2.7.3. Ruský revizionismus

Koncem 80. let se v Sovětském svazu objevují první kritici komunistického systému - sovětsí a později ruští revizionisté. Ti pak více či méně kritizovali sovětskou zahraniční politiku, ale kvůli zneprístupnění sovětských archivů pouze přejímali ortodoxní pohled amerických teoretiků, aniž by sami vytvořili originální interpretaci (Drulák, 2009: 208).

K hlavním představitelům ruského revizionismu řadíme Vladimíra Zuboka a Konstantina Plešakova. Ve svých pracích se zaměřují převážně na SSSR - roli Stalina a sovětských kroků a ve svých závěrech jsou velice radikální. Stalina popisují jako agresivního paranoika a SSSR vnímají jako agresora, jež se v počátcích studené války snažil

o světovládu (Drulák, 2009: 216).

Jejich odvaha byla již patrná ještě před zhroucením Sovětského svazu, kterou prokázali na říjnové konferenci r. 1988 v Ohiu, i když mnohá přiznání jako - atentát na Trockého, tajný nacisticko-sovětský pakt r. 1939 či katynského masakr polských důstojníků - byly stále věcí budoucnosti. Významný průlom však na konferenci nastal v momentě, kdy probíhala debata o Korejské válce. Sovětští vědci stále přisuzovali vinu Jižní Koreji a USA, což vedlo americké badatele k velkému rozhořčení. Místo, aby Vladimír Zubok poslušně podpořil svého kolegu Ledovského, jasně odpověděl: "Samozřejmě všichni víme, kdo na koho v červnu 1950 zaútočil a namísto takovýchto hloupostí, jež se týkají zjevných faktů, které všichni seriózní historikové znají a shodnou se na nich, bychom měli přikročit k sofistikovanějším diskusím a debatám." (Hershberg, 2011). Tato chvíle oddělila novou generaci sovětských badatelů od jejich ostražitějších kolegů.

Původ zahraniční politiky SSSR můžeme podle Zuboka a Plešakova nalézt v dědictví carismu, bolševická revoluce, občanské války a zkušenosti 2. sv. v.. SSSR nepředstavoval klasický stát či národ, ale "osobitou imperiální civilizaci". Imperialismus SSSR byl ještě posilován skrz marxismus a cílem měla být univerzální proletářská říše bez hranic (Zubok, Plešakov, 1996: 2 - 3).

Stalinovy špatné úsudky a agresivita se projevil například v době 1. berlínské krize, kdy se snažil bloádou Berlína zabránit rozdělení Německa, která by znamenala pro SSSR významnou geopolitickou porážku. Tento krok se záhy projevil jako zcela kontraproduktivní, neboť jen urychlil proces jeho rozdělení na východní a západní část (Zubok, Plešakov, 1996: 316).

Podle Zubova a Plešakova měl vznik studené války tři základní aspekty: ideologické (velká říjnová revoluce r. 1917), geopolitické (vítězství SSSR a USA v 2. sv. v.), technologické (vynález jaderné zbraně). Tyto strukturální změny se projevovaly pouze skrz chování vlivných politiků a tím nejvlivnějším byl v této době právě Stalin. Stalin se považoval za zakladatele nového, sovětského impéria a identifikoval se s velkými cary minulosti a samotným Leninem, čímž překonával svůj komplex méněcennosti. Toužil po uznání, které se mu bezesporu dostalo v době 2. sv. v., kdy byl součástí Velké trojky. Jeho vlastní uspokojení ho vedlo ke spolupráci se západem. O mírové soužití stál Stalin i po válce, které mělo být uskutečněné skrze rozdělení sfér vlivu. Západ však jeho výklad

nepochopil a vyložil si Stalinovo jednání jako vyhlášení studené války (Drulák, 2009: 217).

Dalším významným ruským revizionistou je Sergej Šepin, který se zabývá politickoekonomickým souvislostem a ve svých pracích se též zaměřuje na Stalina, kterého vnímá jako expanzivního pragmatika, kterému USA nedávají příliš možností šířit svůj vliv. Studenou válku vnímá jako období americké hospodářské hegemonie (Drulák, 2009: 219).

3 ZÁVĚR

Jak už bylo zmíněno, konflikt východ – západ byl zásadní historickou událostí, čímž se mu na obou stranách východu i západu dostalo nemalé badatelské pozornosti. Obor mezinárodních vztahů se snaží o teoretický výklad a nabízí nám rozmanité interpretace tohoto konfliktu. Teoretické interpretace se především snaží o výklad obecných a alespoň částečně nadčasových mechanismů, které se uplatňují v mezinárodních vztazích a díky nimž je možné vysvětlit vznik studené války.

Po 2. světové válce se Spojené státy nechtěly vrátit k izolacionismu a Wilsonovské tradici. Svou úlohu viděly ve světové angažovanosti, čímž chtěly udržet rovnováhu ve světě a zabránit expanzi komunismu. Nejen udržení západní Evropy v demokracii považovali za životně důležité pro samotné Spojené státy. Angažovaly se všude tam, kde vznikala možnost nastolení komunistického režimu. Na své zásahy, jak se později ukázalo hlavně ve Vietnamské válce, tvrdě doplatili nejen ekonomicky, ale také destabilizací vlastního systému. Hlavní postavou, která dala tvář politice zadržování a z velké části ovlivnila zahraniční politiku bezprostředně po 2. světové válce, byl americký diplomat působící v Moskvě, George Kennan. I přesto, že Deborah Larsonová považuje vliv dlouhého telegramu za přeceňovaný, protože podle ní Truman a další rozhodovatelé vycházeli z praxe, je zde nezpochybnitelný fakt, že Kennan v počátečních dobách po 2. světové válce disponoval velkým vlivem v utváření zahraniční politiky Spojených států. Politika zadržování komunismu se stala hlavní premisou a od vyhlášení Trumanovy doktríny a Marhallova plánu se rozjela v plném rozsahu. Nejen Kennan, ale i další realisté jako například Lippmann nebo Morgenthau svými radami, teoriemi a kritikami přispívali k utváření politiky Spojených států. Nutno říci, že právě výše zmíněné osobnosti zásadně

nesouhlasili s přílišnou vojenskou angažovaností „vždy a všude“.

Politici teoretikové (především z řad realistů a neorealistů) se podrobně zabývali otázkou moci a mocenské rovnováhy jako důležitého aspektu mezinárodních vztahů a na toto téma nám bylo nabídnuto hned několik interpretací. Morgenthauovo pojetí odlišuje dva základní vzorce, kterými se řídí boj o moc a nastoluje mocenská rovnováha. Podle Morgenthaua je vůle k moci obecně nenasytná. Aktéři se snaží získat maximum moci vůči ostatním. Cílem každého aktéra je tedy hegemonie. S tímto tvrzením souhlasí také Mearsheimer, čímž se dostávají do opozice vůči Waltzově interpretaci. Waltz měl podle Mearsheimera mylnou domněnku, že v anarchické struktuře přestala být moc cílem a začala být prostředkem. Podle Waltze tedy není potřeba maximalizovat svou moc, ale pouze ji vyrovnávat. Naopak v zamyšlení nad příčinami boje o moc, jež vychází z anarchické struktury MV souhlasí Mearsheimer s Waltzem, ti nepředpokládají jako Morgenthau, že boj o moc vychází z přirozenosti člověka. Se zcela originálním pojetím moci přicházejí geopolitici Mackinder a Spykman, kteří moc odvozují od zeměpisných charakteristik. Jejich dichotomie mezi mořskou mocí (Spojené státy) a pozemní mocí (Sovětský svaz) obsahuje princip bipolarity mezi východem a západem. V době bipolární konfrontace s těmito pojmy pracuje Colin Gray. Heartland byl skutečně ovládnut v době 2. sv. v. SSSR, čímž se stal rozhodující euroasijskou velmocí, ale aby se mohl stát globální supervelmocí, potřeboval získat velkou námořní sílu. Tomu však díky politice zadržování dokázaly USA zabránit a tím si udržet přístup k světovému ostrovu.

Liberalisté naopak realistům upřednostňování mocenských a bezpečnostních otázek nad ostatními vytýkají. Liberalisté si kladou jiné otázky, jakými jsou: blahobyt, mír, kooperace mezi státy či svoboda člověka.

Naopak anglická škola, jež se snažila o propojení realistických a liberálních premis tvrdí, že v mezinárodní politice hraje stejně důležitou roli výzva ke společným hodnotám a pravidlům, jako hrozba použití síly. Dobré sklony lidské přirozenosti lze podporovat kombinací donucovacích prvků a mocenského vyvažování s rozumem a smyslem pro spravedlnost.

Sovětská korelace sil má v sobě jasnou podobnost s rovnováhou moci, i přesto, že se sovětští analytici snažili vyhnout některým nedostatkům obsažených v rovnováze moci. Podle nich zvětšuje sklon k použití síly, kdežto korelace sil zvažuje i jiné aspekty.

Rovnováze moci je také vytýkána její shromažďování všech druhů expanzionistické zahraniční politiky a nebere v úvahu kvalitativní rozdíl mezi politikou imperialismu (západ) a antiimperialismu (východ). Oba pojmy však dospívají ke stejnému názoru na pohled moci, která je hrou s nulovým součtem.

S otázkou bipolarity a multipolarity se opět nejvíce setkáváme u realistických a neorealistických interpretací. Například Aron, jako jeden z mála realistů, se přiklání k multipolárnímu uspořádání, ve kterém, jak sám říká, je rivalita více rozptýlena, kdežto v bipolárním systému máme jasně definovaného nepřítele a konflikt tak nabývá totálního charakteru. Opačný názor sdílí většina realistů, Mearsheimer dokonce tvrdí, že multipolární systém přinášel v minulosti samé destruktivní konflikty a ve svém článku se zamýšlí nad otázkou, „proč nám bude brzy chybět studená válka“ a tedy i bipolární uspořádání světa, kde cituje stejně smýšlejícího Gaddise, že na éru studené války nebudeme pohlížet jako na studenou válku, ale jako na dlouhý mír. Svůj optimismus nad bipolárním uspořádáním světa neskrývá ani Waltz. Ten bipolárnímu uspořádání přičítá zásluhy, díky nimž nepřešla bipolární konfrontace do ozbrojeného konfliktu.

Anglická škola naopak tvrdí, že moc v rukou velkých států představuje daleko větší nebezpečí, než moc v rukou malých států, z čehož se dá odvodit, že multipolární systém je pro představitele anglické školy ten vhodnější.

I třetí otázkou, kterou si v úvodu pokládám - jaké měly jaderné zbraně vliv na mezinárodní vztahy, se nejvíce zabývá realistická a neorealistická škola, čímž se potvrzuje, že se otázkou bipolární konfrontace skutečně nejvíce věnují. Aron připodobňuje charakter mezinárodních vztahů v době bipolární konfrontace k době, kdy probíhaly peloponéské války, ale s jediným rozdílem, a to existencí jaderných zbraní, což podle Arona zcela mění podobu „diplomaticko-strategického soupeření“. Vývoj zbraní považuje za odraz moderní společnosti, jež slouží jako formující faktor. Mearsheimer mírové soužití v konfliktu východ – západ vidí ve třech faktorech a jedním z uvedených faktorů je právě fakt, že obě velmoci jsou vyzbrojeny velkým nukleárním arzenálem. Naopak Waltz tvrdí, že zárukou stability není přítomnost jaderných zbraní. Vlastnit jaderné zbraně neznamena v bipolárním uspořádání posílit mocenskou základnu státu. Ta tkví v daleko podstatnějších faktorech, jako je technologický vývoj a ekonomická síla. Liberalisté vidí podstatu bipolární konfrontace právě v existenci jaderných zbraní, čímž se odlišuje studená válka od všech

předchozích.

Hlavním cílem této práce byla hypotéza, zda měly teorie mezinárodních vztahů vliv na vývoj zahraničních politik států v době bipolární konfrontace. Především po 2. světové válce realistická teorie přispěla k utváření americké zahraniční politiky, ale nutno říci, že se jen málokdy jednalo o vystudované vědce kromě významného představitele Hanse Morgenthaua. Ani později není patrný výrazný vliv teoretiků na probíhající události bipolární konfrontace. Nelze však ani říci, že interpretace neměly žádné politické důsledky, pouze o ně ve vědeckém poli nejde. V Sovětském svazu o takovém vlivu už vůbec nelze hovořit. Teorie marxismu–leninismu, obhajovala politiku Kremlu a musela být ve světě faktů v naprostém souladu se sovětskou politikou.

4 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

- Aron, Raymond, *The great debate. Theories of Nuclear Strategy*, University press of America, 1964.
- Barša, Pavel, Císař, Ondřej, *Anarchie a řád ve světové politice*, Praha, Portál, 2008.
- Drulák, Petr, *Metafory studené války*, Praha, Portál, 2009.
- Drulák, Petr, *Teorie mezinárodních vztahů*, Praha, Portál 2003.
- Ellinger Jiří, *Americký Peroutka*, 2007, dostupné na: <http://dejiny.nln.cz/archiv/2007/7/americky-peroutka->.
- Guzzini, Stefano, *Realismus v mezinárodních vztazích*, Praha, Routledge, 2004.
- Hershberg, G., James, *Konec studené války a proměna její historiografie*, 2011, dostupné na: <http://dejiny.nln.cz/archiv/2011/5/pribeh-dvou-konferenci>.
- Hynek, Nikola, *Anglická škola a teorie mezinárodních vztahů: obsahový vesmír, akademický svět a kritiky přístupu*, *Mezinárodní vztahy*, 2005, dostupné na: www.mezinarodnivztahy.com/article/download/144/144.
- Karlas, Jan, *Liberalismus a velké teorie mezinárodních vztahů*, *Mezinárodní vztahy*, 2007, dostupné na: www.mezinarodnivztahy.com/index.php/mv/article/view/112/122.
- Kennan, F., George, *The Nuclear Delusion*, New York, Pantheon books, 1982.
- Keohane, O., Robert, Jr. Nye, S., Joseph, *Review: Power and Interdependence Revisited*, *JSTOR*, 2007, dostupné na: http://rrii.150m.com/t08/Keohane_and_Nye_-_Power_and_Interdependence_revisited.pdf.
- Keohane, O., Robert, *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, United Kingdom, Princeton University Press, 1984, dostupné na: http://www.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=HnvpdocqT9EC&oi=fnd&pg=PP2&dq=Keohane,+R.:+After+Hegemony:Cooperation+and+Discord+in+the+World+Political+Economy&ots=vopCPqi4Bi&sig=eYdYUv5TnGWAGYEPS0gP0-GAIQk&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false.
- Kissinger, Henry, *Umění diplomacie* Praha, Prostor, 1999.
- Knutsen, L., Torbjorn, *Dějiny teorie mezinárodních vztahů*, Brno, Centrum strategických studií, 2005.

- *Kratochvíl, Petr, Drulák, Petr, Encyklopedie mezinárodních vztahů, Praha, Portál, 2009. Krejčí, Oskar, Zahraniční politika USA, Praha, Professional Publishing, 2009.*
- *Krieger, Joel, Oxfordský slovník světové politiky, Praha, Ottovo nakladatelství, 2000. Lebedev, Nikolaj, Mezinárodní vztahy – dialektika vývoje, Praha, Ústav mezinárodních vztahů, 1980.*
- *Lippmann, Walter, The Communist World and Ours, London, Hamish Hamilton, 1959.*
- *Lippmann, Walter, Válečné cíle Spojených států, Praha, Družstevní práce, 1946. Mearsheimer, J., John, Why We Will Soon Miss The Cold War, The Atlantic Monthly, 2005, dostupné na: <http://mearsheimer.uchicago.edu/pdfs/A0014.pdf>.*
- *Morgenthau, J., Hans, Politics Among Nations, USA, R. R. Donnelley and Sons Company, 1993.*
- *Novotný, Adolf, Teorie a praxe mezinárodních vztahů, Bratislava, Bratislavská vysoká škola práva, 2009.*
- *Pšeja, Pavel, Přehled teorií mezinárodních vztahů, Brno, Mezinárodní politologický ústav, 2005.*
- *Sorensen, Georg, Stát a mezinárodní vztahy, Praha, Portál, 2005.*
- *Suchý, Petr, Strategie zadržování v americké zahraniční politice, Brno, Masarykova univerzita, 2005.*
- *Waisová, Šárka, Bezpečnost - vývoj a proměny konceptu, Plzeň, Aleš Čeněk, 2005.*
- *Waisová, Šárka, Úvod do studia mezinárodních vztahů, Plzeň, Aleš Čeněk, 2005.*
- *Wallerstein, Immanuel, Marx, marxismus-leninismus a socialistické zkušenosti v moderním světovém systému, 2004. Dostupné na: <http://blisty.cz/art/17898.html>.*
- *Waltz, N., Kenneth., Realism and international politics, Taylor & Francis, Inc., 2008.*
- *Zubok, Vladislav, Plešakov, Konstantin, Inside the Kremlin's Cold War: from Stalin to Khrushchev, Harvard University Press, 1996.*

5 RESUMÉ

Cílem této bakalářské práce, je zamyslet se nad tím, zda měly teorie mezinárodních vztahů vliv na formování zahraniční politiky států. Zároveň se práce pomocí jednotlivých teoretických přístupů snaží objasnit příčiny a důsledky, a to jak samotného vzniku a konce bipolární konfrontace, tak jednotlivých historických událostí s ní spojené. Patrná je rozmanitost jednotlivých přístupů, které se liší především v tom, na jaké otázky se soustředí, jaké otázky si kladou, nebo v jaké době a v jaké kultuře daná teorie. Proto se také práce snaží nastínit vývoj teoretických přístupů a vzniku nových, též reagujících na události tehdejší doby.

The goal of this bachelors thesis is to take a think about how theories of international relationships influenced forming of foreign state politics. This thesis is also trying to clarify causes and consequences not only of the origin and the end of bipolar confrontation but also about individual historical events that are related to it. A diversity of individual approaches is evident, approaches are mostly differentiate in which question is it focused on, what question is it asking or in what period of time the given theory is. Therefor the thesis is also trying to outline the development of theoretical approaches and the rise of new ones, reacting on events at that time.